

İç Mimarlık

Editör
MURAT DAL

BİDGE Yayınları

İç Mimarlık

Editör: MURAT DAL

ISBN: 978-625-8567-05-2

1. Baskı

Sayfa Düzeni: Gözde YÜCEL

Yayınlama Tarihi: 2025-12-25

BİDGE Yayınları

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının ve editörün yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Sertifika No: 71374

Yayın hakları © BİDGE Yayınları

www.bidgeyayinlari.com.tr - bidgeyayinlari@gmail.com

Krc Bilişim Ticaret ve Organizasyon Ltd. Şti.

Güzeltepe Mahallesi Abidin Daver Sokak Sefer Apartmanı No: 7/9 Çankaya /
Ankara

İÇİNDEKİLER

ERİŞİLEBİLİR ŞEHİR UYGULAMALARI: AVRUPA ERİŞİLEBİLİR ŞEHİR ÖDÜLLERİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME	1

SEVAL YILMAZ

DENİZLİ ÇİVRİL İLÇESİNDE YER ALAN OSMANLI DÖNEMİ AHŞAP DESTEKLİ CAMİLER	25

FİRDEVS KULAK TORUN

GELENEKSEL VAN EVLERİNİN ANADOLU TÜRK EVİ GELENEĞİ İÇİNDEKİ YERİ	42

KADİR BİNGÖL

KAPALI MARAŞ'I YENİDEN KEŞFETMEK: ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK İLE GEÇMİŞİ GELECEĞE TAŞIMAK	56

SEVAL ÖZGEL FELEK

BÖLÜM 1

ERİŞİLEBİLİR ŞEHİR UYGULAMALARI: AVRUPA ERİŞİLEBİLİR ŞEHİR ÖDÜLLERİ ÜZERİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

1. SEVAL YILMAZ¹

Giriş

Engellilik, günlük yaşam aktivitelerini kısıtlayan herhangi bir durumdur (Chai Jing, 2019). Engelli kişiler doğuştan veya yaşamın ilerleyen dönemlerinde ortaya çıkabilen fiziksel ya da zihinsel kısıtlar sebebiyle topluma tam olarak katılamayan kişiler olarak tanımlanabilmektedir. Engellilik deneyiminin özünde, bireyin “farklılık”la ilişkilendirilen toplumsal konumlanışı bulunmaktadır (Hahn, 1986). Bu farklılığı belirleyen unsur, çoğu zaman engelli bireyin kendisinden ziyade, içinde bulunduğu fiziksel ve sosyal çevrenin yarattığı kısıtlayıcı koşullardır. Bu nedenle engellilik, günümüzde sosyal yapı ve temel haklar sorunu olarak kabul edilmektedir (Burcu, 2007; Lang, 2007; WHO, 2011).

Engelli bireylerin sağlık ve eğitim gibi en temel hizmetleri alabilmeleri, çalışabilmeleri ve gündelik yaşamın her alanına

---

¹ Dr. Öğr.Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, Orcid: 0000-0001-8327-4768

katılabilmeleri için her şeyden önce bir insan hakkı olarak tüm yaşam alanlarına erişebilmeleri gerekmektedir. Ülkemizdeki ilk erişilebilirlik yasası 1997 yılında kabul edilmiş olsa da (Özgül, 2014), 2005 yılında kabul edilen Engelliler Hakkında Kanun, tüm yaşam alanlarının engelliler için erişilebilir hale getirilmesi görevini tartışmasız bir şekilde ortaya koymuştur.

Erişilebilir alanlar, yaş, cinsiyet veya yetenekten bağımsız olarak toplumdaki herkesin tam potansiyeliyle kullanabileceği alanlardır(Planning and access for Disabled People: A Good Practice

Guide, 2003). Mekanların herkes için erişilebilir olması için her alanın kendine has özelliklerine rağmen herkes tarafından kullanılabilmesi çok önemlidir. Metrolar ve terminaller gibi kamuya açık iç mekanlar, sokaklar, meydanlar ve parklar gibi kamuya açık alanlar ve tuvaletler gibi özel alanların tümü, farklı kısıt ve yeteneğe sahip kişiler için erişilebilir hale getirilmelidir.

“Engelsiz veya erişilebilir şehir” stratejisi, engelli bireylerin kentsel alanlarda erişilebilirliği konusunu ele almanın bir yoludur. Kentler günümüzün başlıca sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik alanları olarak kabul edilmektedir. Engelsiz şehir kavramı, engelli bireylerin bu alanda kolaylıkla gezinebilecekleri ve ihtiyaç duyduklarında kamusal ve özel alanlar arasında ayırım yapmak zorunda kalmadan çok çeşitli hizmetlere, kaynaklara ve fiziksel çevreye erişebilecekleri fikrine dayanmaktadır. Amaç, engelli bireylerin hayatın her alanına katılabilmeleri ve bağımsız, tatmin edici bir yaşam sürmeleridir. Engelsiz ya da erişilebilir kent kavramı, yalnızca engelli bireylerin gereksinimlerine yönelik bir mekânsal düzenleme yaklaşımını değil, kentlerde yaşayan tüm bireyleri ihtiyaçlarını kapsayan bütüncül bir planlama ve tasarım anlayışını ifade etmektedir. Kentsel alanlarda engelli bireyler için erişilebilirlik sorununu çözmeye yönelik yaklaşımlardan biri de “engelsiz veya erişilebilir şehir” planıdır. Şehirler artık önemli

siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik merkezler olarak kabul edilmektedir. Engelsiz bir kentin ardındaki fikir, engelli bireylerin ihtiyaç duyduklarında çeşitli hizmetlere, kaynaklara ve fiziksel çevreye erişmek için kamusal ve özel alanlar arasında ayırım yapmalarına gerek kalmamasıdır.

Kentlerin erişebilirliği yalnızca fiziksel erişebilirliğin sağlanmasıyla sınırlı olmayıp; kamu hizmetlerine, kentsel mekanlara, ulaşım, bilgi ve iletişim teknolojilerine, sosyal katılıma eşit erişimi de kapsayan çok boyutlu bir kavramdır. Bu çok boyutluluk, erişilebilirliğin hem teknik(kaldırım genişlikleri e rampa ölçüleri gibi) hem de bilişsel (kolay okunabilir/algılanabilir bilgi, dijital erişebilirlik gibi) faktörleri içermektedir. Avrupa Komisyonu tarafından yürütülen ve her yıl farklı şehirlerin ödüllendirildiği Access City Awards(Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülü) girişimi şehirlerin erişebilirlik konusundaki somut uygulamalarını görünür kılmak ve iyi uygulamaların yaygınlaşmasını teşvik etmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu ödül, Avrupa kıtasında erişebilirlik uygulamalarının karşılaştırılmalı değerlendirilmesine ve iyi uygulamaların birçok şehir için referans olmasını sağlamaktadır.

Bu çalışma, erişilebilir şehir ödülleri örneği üzerinden Avrupa'daki erişilebilir şehir uygulamalarını 2024 ve 2025 yılında ödül alan şehirler üzerinden değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Kentsel Mekan Erişebilirliği

Toplumdaki her bireyin gereksinimlerine uyum sağlayabilen bir kentsel çevrenin oluşturulması, bir yandan tüm kentliler açısından temel bir hak, diğer yandan yerel yönetimler açısından yerine getirilmesi gereken kamusal bir sorumluluk niteliği taşımaktadır. Bu doğrultuda şehirlerin, erişim bakımından engelli ya da engelsiz tüm bireylerin ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte mekânsal bir ideal doğrultusunda planlanması ve

tasarlanması gerekmektedir(Hahn, 1986). Engelsiz ya da erişilebilir kentler, kentte yaşayan tüm bireylerin ortak gereksinimini karşılamakla birlikte, engelli bireylerin karşılaştığı yapısal sorunlara yönelik alternatif bir çözüm çerçevesi sunmaktadır. Bu bağlamda engelsiz kent, “makul uyumlaştırma ve evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda kentsel mekânın ve hizmetlerin, başta engelliler olmak üzere dezavantajlı gruplar ve tüm kentlilerin kullanımına uygun hale getirilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Gümüş, 2015). Benzer biçimde Odabaş-Uslu ve Güneş (2017), engelsiz kenti “herkes tarafından bağımsız, güvenli ve konforlu bir şekilde kullanılabilen mekânların, hizmetlerin ve kentsel olanakların bulunduğu şehir” olarak ifade etmektedir. Hak ve özgürlükler perspektifinden bakıldığında ise engelsiz kent, orada yaşayan ya da kenti ziyaret eden bireylerin kent haklarını herhangi bir kısıtlama olmaksızın kullanabildikleri bir mekânsal bütünlüğü temsil etmektedir. Bu tanımlardan hareketle, engelsiz kent kavramının engelli bireyler açısından iki temel boyuta sahip olduğu söylenebilir: İlki, erişilebilirliğin bir hak olarak kullanılabilmesi; ikincisi ise kentsel mekânın, yapılı çevrenin, kaynakların ve hizmetlerin fiilen erişilebilir nitelikte olmasıdır.

Kentsel alanlarda engellilerin erişebilirliğini sınırlayan unsurlar dört temel başlık altında toplanabilmektedir. Bu sınırlayıcı unsurlar, engellilerin yapılı çevreye, kamusal hizmetlere ve çeşitli kaynaklara erişimini zorlaştırırken, ayrımcılık, eşitsizlik ve önyargının da artmasına sebep olmaktadır. (Gleeson, 1999)

Engelli bireylerin bağımsız seyahat edebilmeleri, yaşam kalitelerini artırabilmeleri, herkes gibi sosyal hayata katılabilmeleri ve kim olduklarını keşfedebilmeleri için kentsel kusurların ortadan kaldırılması şarttır. Dolayısıyla engelsiz bir kent yaratmak için yerel yönetimlerin öncelikle engellilerin kent yaşamına fiziksel, sosyal, ekonomik, psikolojik ve politik olarak katılımını sağlayacak

bir planlama, tasarım, izleme ve denetleme yaklaşımını hayata geçirmesi gerekmektedir(Henden-Şolt, 2019).

Avrupa Erişilebilir Şehir Ödülleri

Avrupa Komisyonu, 2010 yılından bu yana, Avrupa Engelliler Forumu ile işbirliği içinde, engelli bireyler için erişilebilirliğe öncelik veren AB şehirlerini ödüllendirmek amacıyla Erişim Şehri Ödülü düzenlemektedir(URL-1). Avrupa Erişilebilir Şehir Ödüllerini alabilmek için;

Şehir yaşamının temel yönlerinde erişilebilirliği kanıtlanabilir şekilde iyileştirilmesi

İnşa edilmiş çevre ve kamusal alanlar;

Ulaşım ve ilgili altyapı;

Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) de dahil olmak üzere bilgi ve iletişim;

Kamu tesisleri ve hizmetleri.

Erişilebilirliğin sürdürülebilir bir şekilde sürekli iyileştirilmesinin sağlanması;

Diğer tüm Avrupa şehirlerinde en iyi uygulamaların benimsenmesini teşvik ederek rol model olabilmesi gerekmektedir(URL-1).

Engelli bireylerin hayatlarını yönetebilmeleri, özgürce yaşayabilmeleri ve topluma tam anlamıyla katılabilmeleri için erişilebilirlik, şehrin hizmetlerini, yapılarını ve alanlarını açan bir anahtar niteliğindedir. Kentler, toplumdaki her bireyin günlük yaşam ve ihtiyaçları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Şehirlerin erişilebilir olabilmesi için; engelli bireyler sokaklarda yürüyebilir ve oyun alanları ve parklar gibi kamusal alanları kullanabilmesi, spor arenaları, belediye binaları, kütüphaneler ve hastaneler gibi kamusal alanlara girebilmesi, işe gitmek veya arkadaşlarla

buluşmak için metro, otobüs veya tramvaya binebilmesi, yerel yönetimle çevrimiçi, telefonla veya şahsen görüşebilmesi, okunaklı ve anlaşılır formatlarda bilgi alabilmesi gibi özelliklere sahip olması gerekmektedir(URL-1).

2024 yılı erişilebilir Kentler ödülünü kazanan ve ilk sırada yer alan İspanya'da bulunan La Laguna şehridir. İkinci olarak Polonya'da bulunan Lodz kenti, üçüncü sırada ise Fransa'da bulunan Saint Quentin şehri yer almaktadır. Çalışma kapsamında değerlendirmeye alınan 2025 yılı Avrupa Erişilebilir Şehir Ödüllerini alan kentlerden ilk sırada Viyana(Avusturya), ikinci sırada Nürnberg(Almanya), üçüncü sırada ise Cartagena(İspanya) bulunmaktadır.

La Laguna şehrinde bulunan Turuncu Nokta adı verilen bir hizmetle işaret dili tercümanları, gürültü önleyici sistemler ve engelli bireyleri destekleme konusunda eğitimli personel gibi kaynaklara ev sahipliği yapan mobil bir alan oluşturulmuştur. La Laguna şehri 2005 yılında tarihi merkezin yayalaştırılması ve tarihi yapı ve sokaklara erişebilirliğin sağlanması amacıyla çalışmalar başlatmıştır.

Resim 1-2-3 La Laguna şehri sokak görüntüleri

Kaynak: <https://op.europa.eu/webpub/empl/access-city-award-2024/en/>

Şehirde çocuk oyun alanlarında bütün kullanıcı gruplarının kullanabilmesi amacıyla düzenlenmeler yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir.

Resim 4-5-6. La Laguna şehri çocuk oyun alanları görünümü

Kaynak: <https://op.europa.eu/webpub/empl/access-city-award-2024/en/>

Şehirde ulaşımda erişilebilirlikle ilgili birçok iyileştirme yapılmıştır. Tramvaylar ve otobüsler için yapılan erişebilirlik düzenlemeleriyle birlikte kullanıcıların yolculuklarını takip edebilmeleri ve çevrimiçi bilet satın alabilmeleri sağlanmıştır.

Resim 7-8-9-10-11-12 Tramvay ve otobüslerde erişebilirlik uygulamaları

Kaynak: <https://op.europa.eu/webpub/empl/access-city-award-2024/en/>

Cruz del Carmen Ziyaretçi Merkezinde, engelli bireylerin doğanın tadını çıkarması için erişilebilir, çok duyulu parkurlar oluşturulmuştur. Bu parkurlar, yalnızca görme duyusunu değil, aynı zamanda dokunma, koku alma ve işitme duyularını da harekete geçirecek şekilde tasarlanmış, bütünsel ve sürükleyici bir deneyim yaşatmayı amaçlamıştır.

Resim 13-14 Cruz del Carmen Ziyaretçi Merkezinde

Kaynak: <https://op.europa.eu/webpub/empl/access-city-award-2024/en/>

Erişilebilir kentler ödülünü kazanan ikinci şehir Polonya'da bulunan Lodz kentidir. Şehirde 2017 yılında oluşturulan erişebilirlik standartlarıyla birlikte şehrin yatayda erişebilirliğini sağlamak/artırmak amacıyla çalışmalar yapılmıştır. Bu standartlarla birlikte şehirde bulunan tüm kamusal yapılar ve alanlarda, düzenlenen etkinliklerde ve belediyenin yapacağı bütün yatırımlarda uygulanması amaçlanmıştır. Şehirde, 2021'den 2024'e kadar erişilebilirlik girişimlerine rehberlik etmek üzere 'Özel İhtiyaçları Olan Kişiler İçin Erişilebilirlik Sağlama Eylem Planı'nı oluşturulmuştur. Lodz'da bulunan binaların girişlerine tekerlekli sandalye erişimini iyileştirmek için rampalar yerleştirilmiştir. Belediye binasına görme engelli bireylerin erişimini kolaylaştırmak amacıyla hissedilebilir yüzeyler eklenmiştir.

Resim 15-16 Lodz kenti kamusal alan erişebilirlik uygulamaları

Kaynak: <https://op.europa.eu/webpub/empl/access-city-award-2024/en/>

Lodz kentinde ulaşımda erişebilirliğin sağlanması amacıyla kamusal alt yapının düzenlenmesi için kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır. Toplu taşıma durak ve araçlarında sesli ve görsel bilgi sistemleri eklenmiştir. Şehir merkezinde bulunan önemli noktalardaki altgeçitler zemin seviyesinde, kolay erişebilir yaya geçitlerine dönüştürülmüştür.

Resim 17-18 Lodz kenti toplu taşımada erişebilirlik uygulamaları

Kaynak: <https://op.europa.eu/webpub/empl/access-city-award-2024/en/>

Lodz kentinde fiziksel engelliler için düzenlemelerin yanı sıra görme engellilerin erişebilirliğiyle ilgili de düzenlemeler yapılmaktadır. Çevrimiçi işaret dili tercümesi, kolay okunabilir bilgiler, belediye binalarında indüksiyon sistemleriyle çeşitli hizmetler sunmaktadır.

2025 yılına gelindiğinde listede ilk sırada Avusturya'nın başkenti Viyana bulunmaktadır. İkinci sırada Almanya'da bulunan Nürnberg şehri üçüncü sırada ise İspanya'da bulunan Cartagena şehri yer almaktadır. Ayrıca Nürnberg kentinde bütün kullanıcı gruplarının spor aktivitelerine katılımını sağlanması ve artırılması amacıyla çalışmalar yürütüldüğünden Avrupa Erişebilir Özel Ödülü'nü almıştır.

Avusturya'nın başkenti Viyana'da kamusal alanlara, toplu taşımaya, bilgi ve iletişim teknolojilerine ve kamu hizmetlerine erişimi iyileştirmeye yönelik girişimler, engelli bireylerin yaşamlarını önemli ölçüde iyileştirmektedir. Viyana, 2012'de Salzburg'un ardından Access City Ödülü'nü kazanan ikinci Avusturya şehridir.

Resim 19 Viyana kenti genel görünüm

Kaynak: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en

Yüzme havuzlarına entegre edilen erişebilirlik uygulamaları, akıllı trafik ışıkları ve konut ve istihdam entegrasyonuna destek gibi belirli projeler, Viyana'nın daha erişilebilir ve kapsayıcı hale gelmesine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur(URL-2). Tüm metro istasyonları ve otobüs ve tramvay duraklarının %95'inden fazlası, dokunsal rehberlik sistemleri, alçak tabanlı araçlar ve çok duyulu acil durum sistemleri kullanılarak erişilebilir hale getirilmiştir. Metro istasyonlarına ulaşım/erişim sağlamak amacıyla asansörler eklenmiştir.

Resim 20 Viyana Toplu taşımada erişebilirlik uygulamaları

Kaynak: <https://www.wien.info/en/travel-info/accessible-vienna/accessible-public-transport-338230>

Resim 21 Viyana metroya inen asansör uygulamaları

Kaynak: <https://www.visitingvienna.com/transport/accessibility/>

Viyana'nın resmi turizm sitesinde erişebilirlik hakkında kapsamlı bilgiler bulunmaktadır. Tekerlekli sandalye kiralama, Viyana havaalanı ve tren istasyonlarına erişebilirlik, park muafiyetleri, mobil hizmetler ve destek kuruluşlarla ilgili bilgilendirmeler bulunmaktadır. Birçok metro istasyonu ve duraklarda görme engellilerin erişebilirliğini sağlamak ve yön bulmasını kolaylaştırmak amacıyla dokunsal yüzeyler tasarlanmıştır.

Resim 22 Alışveriş caddesinde bulunan engelli park yeri

Kaynak <https://www.visitingvienna.com/transport/accessibility/>

Resim 23 Görme engellilerin yön bulmasını kolaylaştıran hissedilebilir yüzey uygulamaları

Kaynak <https://www.wienerlinien.at/web/wl-en/accessible-mobility>

Resim 24 Viyana Uygulamalı Sanatlar Müzesi Girişi

Kaynak <https://www.archpaper.com/2023/08/ramp-provides-barrier-free-access-mak-vienna-not-everyone-happy-about-design/>

Resim 25 Viyana Sosyal Fonu'nun düzenlediği engelli bireylerinde katılım sağladığı toplantıdan görsel

Kaynak https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en

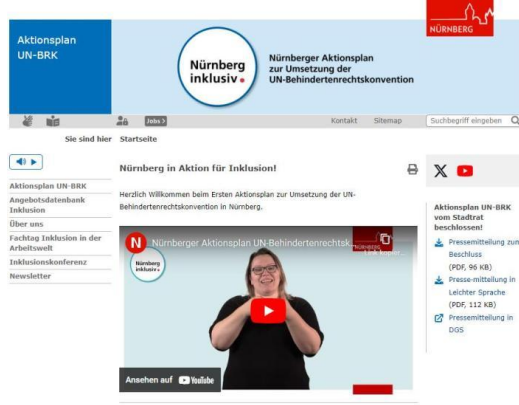
Erişilebilir şehir ödülünü alan ikinci şehir Almanya'nın Nürnberg şehridir. Şehrin nüfusunun yaklaşık %11,6'sının ağır engelli grup sınıfında yer aldığı belirtilmektedir (URL-3). Engelli sayısının yoğunluğu şehrin kapsayıcı tasarım çalışmalarına yoğunluk vermesini sağlamıştır. Nürnberg Engelliler Konseyi, kentsel gelişim ve kamusal mekân planlama süreçlerine kurumsal

düzeyde katılım sağlayarak kentin geleceğine yön veren temel aktörlerden biri olarak işlev görmektedir. Konsey, fiziksel çevrenin iyileştirilmesinden katılımcı yönetim modellerine kadar uzanan tüm kentsel girişimlerde erişilebilirlik ilkesinin ana belirleyici unsur olmasını sağlamaktadır. Nürnberg’de raylı sistem altyapısının neredeyse tamamı erişilebilir standartlara uygun hale getirilmiş olup, istasyonlarda görme engellilere yönelik asansörler ve yönlendirme sistemleri yaygın biçimde uygulanmaktadır. Tramvay duraklarının büyük çoğunluğu erişilebilir durumdayken, erişilebilir olmayan platformların dönüştürülmesine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Ayrıca otobüs ve tramvay filolarında yer alan boşluk kapatıcı mekanizmalar ve katlanabilir rampalar sayesinde toplu taşıma hizmetleri kapsayıcı ve evrensel erişim ilkelerine uygun şekilde sunulmaktadır. Nürnberg dijital erişebilirlik konusunda da çalışmalar yapmaktadır. Alman işaret dil videoları ve sade dil içeriği ile bilginin toplumdaki her birey tarafından anlaşılabilmesi ve kullanılabilmesi sağlanmaktadır(URL-3).

Resim 26 Nürnberg metro istasyonlarında bulunan asansör sistemleri

Resim 27 Nürnberg dijital erişebilirlik uygulamaları

Kaynak https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en

Nürnberg'ün kültürel yaşamı, kentsel kapsayıcılık anlayışının somut bir yansıması niteliğindedir. Engelli ve engelsiz bireylerin birlikte yer aldığı sanatsal oluşumlar ile kapsayıcı sanat pratiklerini görünür kılan kültürel etkinlikler, kentin kültürel ekosistemini çeşitlendirmekte ve toplumsal katılımı güçlendirmektedir. Bununla birlikte, engelli yetişkinlere yönelik kapsamlı hizmet sunan kurumsal yapılar, barınma, eğitim, sosyal katılım ve istihdam gibi alanlarda bütüncül destek mekanizmaları sağlayarak bireylerin bağımsız ve aktif bir yaşam sürdürebilmelerine olanak tanımaktadır. Şehirde Nürnberg Duruşma Anıtı, tarihi şehir merkezi, kiliseler ve müzelerin çoğu tekerlekli sandalye kullanıcıları için erişebilir hale getirilmiştir.

Resim 28 Kültürel, Sanatsal faaliyetlerde eşitlik ilkesi

Resim 29 Kamusal alanlarda erişilebilirlik uygulamaları

Kaynak https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en

Zengin tarihsel mirası ve dinamik kültürel yapısıyla bilinen Nürnberg, erişilebilirlik politikalarında özellikle spor alanını stratejik bir odak noktası olarak benimsemiştir. Şehir, 2025 Erişilebilir Şehir Ödülü kapsamında ikinci sırada yer almanın yanı sıra “Erişilebilir Spor Altyapısı” kategorisinde Özel Mansiyon ile ödüllendirilerek, sporun toplumsal kapsayıcılık ve eşitlik açısından taşıdığı potansiyeli ortaya koymuştur. Bu yaklaşım, özellikle 2023 yılında yürütülen “Sporda Kapsayıcılık Yılı” uygulamalarıyla somutlaşmış ve kentin erişilebilir ve kapsayıcı bir kentsel gelecek inşa etme konusundaki süreklilik gösteren kararlılığını yansıtmıştır.

Resim 30 Erişilebilir Spor Altyapısı çalışmaları kapsamında eşit ve kapsayıcılık uygulamaları

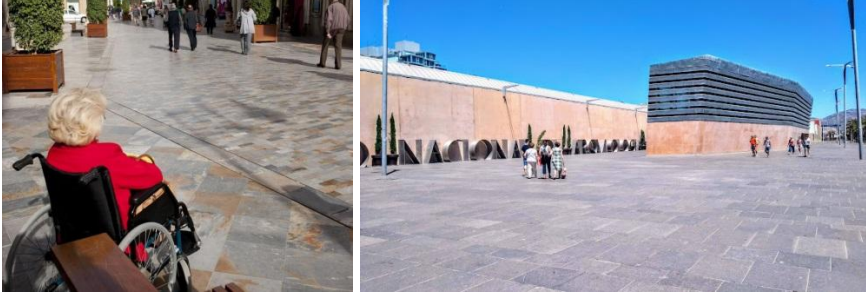

Kaynak https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en

Erişilebilir şehir üçüncülük ödülünü alan şehir İspanya’da bulunan Cartagena’dır. 3000 yıllık tarihe sahip bir liman şehridir. Cartagena’nın erişilebilirliğe yönelik kurumsal bağlılığı kentsel peyzaj tasarımlarında açıkça görülmektedir. Kentsel Gündem ve Sürdürülebilir Kentsel Hareketlilik Planı çerçevesinde geliştirilen stratejiler doğrultusunda, kamusal alanlarda evrensel tasarım ilkeleri önceliklendirilmekte ve engelsiz erişim temel bir planlama kriteri olarak ele alınmaktadır. Yaya odaklı, düzayak yüzeylere sahip kentsel bölgeler ile erişilebilir biçimde düzenlenmiş park ve kıyı alanları, kentte yaşayan bireylerin ve ziyaretçilerin mekânsal hareketliliğini kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, bilişsel erişilebilirlik alanında öncü uygulamalar hayata geçirilmiş; görsel piktogramlar ve kolay anlaşılır bilgilendirme sistemleriyle

donatılmış Sosyal Politika birimi binası, bu alanda bölgesel ölçekte örnek teşkil eden nitelikli bir uygulama olarak öne çıkmıştır.

Resim 31-32 Cartagena kenti kamusal alanlarda erişilebilirlik uygulamaları

Kaynak https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en#ref-3rd-prize-cartagena-spain

Kaynak. https://en.wikipedia.org/wiki/National_Museum_of_Subaquatic_Archaeology

İspanya'nın görme engelliler için ulusal kuruluşu(ONCE) ile iş birliği yapan Cartagena, akıllı yaya geçitleri ve sesli trafik sinyalleri uygulamaya koymuştur. Artırılmış gerçeklik ve sesli anonslarla donatılmış akıllı otobüs durakları, görme ve bilişsel engelli yolculara rehberlik etmektedir. Ayrıca şehir merkezinde hareket kısıtına sahip bireyler için ücretsiz park yerlerini gösteren bir sistemle birlikte erişilebilirliğin sağlanması/arttırılması amaçlanmıştır. Bu çalışmaların yanı sıra kapsayıcı turizm ve kültür girişimleri içinde çalışmalar yapılmaktadır. Herkes için plaj girişimiyle amfibik ekipman ve eğitilmiş personellerle birlikte destekli yüzme hizmetleri sunmaktadır. Cartagena Belediyesi'ne ait resmî web platformu, erişilebilirlik standartları açısından İspanya genelinde öne çıkan uygulamalar arasında yer almaktadır. Kentte sunulan turistik bilgilendirme içerikleri, Braille alfabesi, artırılmış gerçeklik ve yapay zekâ destekli formatlar aracılığıyla farklı kullanıcı gereksinimlerine uygun biçimde çeşitlendirilmiştir.

Bununla birlikte, bölgesel ölçekte öncü nitelik taşıyan Erişilebilirlik Teknik Ofisi, bu uygulamaların izlenmesi, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi süreçlerinde engelli bireyleri temsil eden gruplarla işbirliği temelinde faaliyet göstermektedir.

Resim 33 Belediye tarafından desteklenen hizmetler

Resim 34 Erişilebilirlik Teknik Ofisi

Kaynak https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en#ref-3rd-prize-cartagena-spain

Bu ödüllere ek olarak Yapılı Çevre ve Ulaşım kategorisinde “Rol Model Özel Mansiyonu” ödülünü İsveç’in batı kesiminde yer alan Borås kenti almıştır. Köklü tekstil geleneği ve çevresel sürdürülebilirlik odaklı yaklaşımlarıyla tanınan bir kenttir. Engelli topografik yapısı ve demografik çeşitliliğine rağmen, kentsel planlama ve gelişim alanında yenilikçi uygulamalarıyla öne çıkmaktadır.

Resim 35 Boras kenti kamusal alan erişebilirlik uygulamaları

Kaynak https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en

Boras, kamusal rekreasyon alanlarının kapsayıcılığını artırmaya yönelik uygulamalara öncelik vermektedir. Son dönemde gerçekleştirilen oyun alanı yenilemeleri kapsamında, farklı fiziksel ve bilişsel yeterliliklere sahip bireylerin bu mekânlardan eşit ve bağımsız biçimde yararlanabilmelerini destekleyen destekleyici donatılar hayata geçirilmiştir. Bu düzenlemeler arasında tutunma kolçaklarına sahip park bankları, ayarlanabilir yüzeylere sahip piknik masaları ve refakatçi kullanımına uygun salıncak sistemleri yer almaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Son yıllarda farklı kısıtlara sahip bireylerin sayılarının artmasıyla birlikte erişilebilirlik çalışmalarında artışlar yaşanmaktadır. Dünya çapında birçok düzenlemeyle birlikte yapıları çevrenin yeniden düzenlenmesi konusunda çalışmalar yapılmaktadır. Farklı ülkelerde farklı standartlar ve düzenlemeler oluşturularak toplumda bulunan farklı kısıt ve yetenekteki bütün bireylerin tasarlanmış yapı ve mekanlarda bağımsız ve kolaylıkla erişim sağlayabilmesi amaçlanmaktadır.

Bu çalışma, 2024 ve 2025 yılları arasında Access City Award kapsamında ödüllendirilen şehirlerde yürütülen erişilebilirlik uygulamalarını karşılaştırmalı bir yaklaşımla incelemiş ve kentsel ölçekte erişilebilirlik politikalarının dönüşüm yönelimlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bulgular, erişilebilirliğin yalnızca fiziksel çevrenin düzenlenmesine indirgenmeyen, yönetim, dijital erişim, katılımcılık ve sosyal kapsayıcılık boyutlarını içeren bütüncül bir politika alanı haline geldiğini göstermektedir.

Analiz edilen kentlerde, özellikle toplu ulaşım sistemlerinin erişilebilir hale getirilmesi, kamusal açık alanların evrensel tasarım ilkelerine göre yeniden düzenlenmesi ve bilgiye erişimin dijital araçlarla çeşitlendirilmesi öne çıkan eğilimler arasında yer almaktadır. Metro, tramvay ve otobüs hatlarında yaygınlaşan asansör sistemleri, düşük tabanlı araçlar, görsel—işitsel bilgilendirme ve yönlendirme sistemleri, hareketlilik hakkının kamusal bir hak olarak ele alındığını ortaya koymaktadır. Ayrıca parklar, meydanlar, plajlar ve spor alanlarında erişilebilir donatıların artırılması, erişilebilirliğin gündelik yaşam pratikleriyle bütünleştiğini göstermektedir.

Çalışmanın bulguları, ödül alan kentlerde kurumsal yapılanmanın ve yerel yönetimlerin bu süreçte belirleyici aktörler

olduğunu ortaya koymaktadır. Erişilebilirlik ofisleri, danışma kurulları ve engelli örgütleriyle kurulan sistematik işbirlikleri sayesinde, politika üretim süreçlerinde katılımcı yönetim modellerinin güçlendiği gözlemlenmiştir. Bu durum, erişilebilirliğin yalnızca teknik bir düzenleme alanı değil, aynı zamanda demokratik karar alma süreçlerinin yeniden yapılandırılmasıyla ilişkili bir kavram olarak ele alındığını ortaya koymaktadır.

2024–2025 dönemi şehirlerinde dikkat çeken bir diğer eğilim, bilişsel ve dijital erişilebilirlik alanındaki gelişmelerdir. Kolay okunabilir içerikler, piktogram sistemleri, işaret dili destekli dijital platformlar, yapay zekâ tabanlı bilgilendirme araçları ve artırılmış gerçeklik uygulamaları, erişilebilirliğin çok duyulu ve çok katmanlı bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir. Bu bağlamda, erişilebilirlik politikalarının teknoloji ile bütünleştiği ve akıllı kent stratejilerinin erişilebilirlik perspektifiyle yeniden anlamlandırıldığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak, 2024 ve 2025 yılları arasında Access City Award ile ödüllendirilen kentler, erişilebilirliğin kentsel politika alanlarında kurumsallaştığını ve giderek daha bütüncül bir yaklaşımla ele alındığını ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, erişilebilirlik alanında geliştirilen iyi uygulamaların farklı ölçeklerde çoğaltılması ve diğer kentlere aktarılabilir modeller haline getirilmesi, kapsayıcı kentlerin inşası açısından kritik bir öneme sahiptir.

Kaynakça

Burcu, E. (2007). Türkiye'de özürlü birey olma: Temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Chai Chuan Jing (2019). Malaysians' Attitudes toward People with Disabilities. *Journal of Arts and Social Sciences*, 2(2), 27-65

Çağlayan-Gümüş, D. (2015). Erişebilirlik mevzuatı ve erişebilirliğin uygulanması ve denetlenmesi. *Dosya*, (3), 14-20.

Gleeson, B. (1999). *Geographies of disability*. London: Routledge.

Hahn, H. (1986). Disability and the urban environment: A perspective on Los Angeles. *Environment and Planning D Society and Space*, (4), 273-288.

Henden-Şolt, H. B. (2019). Çağdaş kent planlama anlayışına bir örnek: Engelsiz kent yaklaşımı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(8), 36-44.

Lang, R. (2007). The development and critique of the social model of disability, Working Paper. (Leonard Cheshire Disability and Inclusive Development Centre). Erişim adresi: <https://www.ucl.ac.uk/iehc/research/epidemiology-public-health/research/leonard-cheshire-research>, (06 Ekim 2019).

Odabaş-Uslu, A. ve Güneş, M. (2017). Engelsiz kentler-"herkes için erişilebilir kentler". *Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi*, 1(2), 30-36.

ODPM-Office of the Deputy Prime Minister now the Department for Communities and Local Government, 2003. *Planning and access for Disabled People: A Good Practice Guide*. London.

Özgül, H. (2014). Erişilebilirlik. Erişim Tarihi: 09 Ekim 2025, <http://www.tohad.org/tohad/erisilebilirlik/>.

URL-1.https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award_en

URL-2.https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/disability/access-city-award/winners-access-city-award-2025_en

WHO. (2011). World report on disability. Geneva: WHO Publications.

BÖLÜM 2

DENİZLİ ÇİVRİL İLÇESİNDE YER ALAN OSMANLI DÖNEMİ AHŞAP DESTEKLİ CAMİLER

1. Firdevs KULAK TORUN¹

Giriş

Çivril, Ege bölgesinin İç Batı Anadolu’da Denizli ilinin sınırları içerisinde yer almaktadır. Denizli iline uzaklığı ise 95 kilometredir. Çivril aynı isimle anılan Çivril Ovası’nın kuzeydoğusundadır (Arslan, 2021). Çivril ilçesi bölge olarak Milattan Önce 6. Yüzyıldan itibaren coğrafi bir geçiş bölgesi olarak kullanılmıştır. Bölge Kral Yolu ile Ege, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerini birbirleriyle bağlamıştır (Kadioğlu, 2008).

Çivril’de ilk yerleşim Beycesultan Höyüğü’nde M.Ö. 400-3500 yılları arasında gerçekleşmiştir. Işıklı ve çevresinde ise M.Ö. 3000-2000 yılları arasında bir yerleşimin olduğu bilinmektedir (Turgut, 2014; Söğüt, 2011). Ardından bölgede sırasıyla Frig, Lidya, Pers ve Bergama Krallığı’nın hakimiyeti gerçekleşmiştir (Çivril Kaymakamlığı, 1985). Bergama Krallığı’nın ardından bölgede Roma hakimiyeti devam etmiştir. Milattan Sonra 395 yılında ise Roma İmparatoru’nun oğulları arasında toprak paylaşımı gerçekleşince bölge Bizans sınırları içerisinde kalmıştır (Yavuz,

---

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Orcid: 0000-0003-0133-4216.

1969). Bizans ve Anadolu Selçukluları arasında gerçekleşen anlaşmalar sonucunda bölge 1086 yılına Türklerin eline geçmiştir (Söğüt, 2011). Bu süreçte Türklerin hakimiyeti kalıcı olmamıştır. Bizans ve Türklerin arasında bölge el değiştirmiştir (Ertaş ve Tüzün, 2009). 1288 yılında ise Germiyan Beyliği'nin Denizli ve çevresini işgal etmesiyle birlikte Çivril bölgesi de Germiyan Beyliği'nin sınırları içerisinde kalmıştır (Söğüt, 2011). Germiyan Beyliği'nin hakimiyetinin ardından II. Murat zamanında bölge Osmanlı topraklarına dahil olmuştur (Yavuz, 1969).

Denizli ilinin Çivril ilçesi sahip olduğu tarihsel arka planı ve Ege, İç Anadolu ve Akdeniz bölgeleri arasında bir geçiş ve etkileşim sahası olmuştur. İlçeye tarih boyunca farklı uygarlıkların egemen olması mimari miras kapsamında da yerleşimi önemli bir bölge haline getirmektedir. Tüm bu sebeplerle çalışma kapsamında örneklem olarak Çivril ilçesi seçilmiştir.

Çalışma kapsamında Denizli ilinin Çivril ilçesinde yer alan ve Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan ahşap destekli camiler örneklem olarak belirlenmiştir. Çalışmanın temel amacı ise örneklemde yer alan ahşap destekli camilerin hem ahşap destekli camilerin genel özellikleri hem de birbirleriyle karşılaştırılmalı üzerinden yapıların benzer ve farklı niteliklerinin ortaya konmasıdır. Bu kapsamda çalışma bir taraftan Çivril ilçesinde yer alan ahşap destekli cami örnekleri üzerinden bölgesel ahşap destekli cami tipolojisinin belirlenmesini de hedeflemiştir.

Tüm bu amaçlar doğrultusunda çalışma kapsamında ilk olarak ahşap destekli cami yapılarının genel özellikleri araştırılmıştır. Gerçekleştirilen araştırma ilgili başlık altında çalışmaya aktarılmıştır. Literatür taraması kapsamında ahşap destekli camilerin özellikleri tespit edilmiştir. Bu özellikler çalışmanın sonraki adımlarında değerlendirme kriterleri olarak kullanılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise Denizli ilinin Çivril ilçesinde yer alan ahşap destekli camileri tanıtılmıştır. Bu camiler ise

şu şekildedir; Bayat Köyü Eski Camii, Bulgurlar Mahallesi Camii, Menteş Köyü Eski Camii, Savran Mahallesi Camii ve Sundurlu Mahallesi Camii'dir. Örneklemin tanıtılmasının ardından değerlendirme aşaması gerçekleştirilmiştir. Değerlendirme aşamasında ise literatür taraması kapsamında elde edilen ahşap destekli camilerin özellikleri kriter olarak kullanılmıştır. Bu kriterler örnekleme yer alan camiler ile karşılaştırmalı analizleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz çalışmaya tablo yardımı ile aktarılmıştır. Bu sayede örnekleme yer alan ahşap destekli cami yapılarının hem ahşap destekli camilerin genel özellikleri ile hem de birbirleriyle karşılaştırılması gerçekleştirilmiştir.

Ahşap Destekli Camiler

Ahşap destekli camilerin ilk örneklerini Karahanlı ve Gazneliler döneminde rastlanmıştır (Aslanapa, 1984). Ahşap destekli cami örnekleri sıklıkla Anadolu'nun iç ve orta bölgelerinde yoğunlaşmıştır (Kuran, 1993). Ahşap destekli cami tipolojisinin kökeni aslında Selçuklu ve daha gerisinde de yaygın şekilde kullanılmıştır. Ancak Osmanlı döneminde taşra bölgelerde yerel bir cami tipolojisi olarak kullanılmaya devam etmiştir (Hayes, 2010). Osmanlı dönemi ahşap destekli camileri yapı kapsamında incelendiğinde ahşap direk ve kirişleri üzerine inşa edilen yapılar olarak tanımlanmaktadır. Bu yapılarda kullanılan ahşap destekler hem yapının dayanıklılığını hem de iç mekân görüntüsünü etkileyecek şekilde kullanılmışlardır (Erarslan, 2021).

Ahşap destekli cami yapılarında birden fazla yapım tekniği kullanılmıştır. Kullanılan yapım tekniklerinden biri ahşap çerçeve yapım tekniğidir. Bu kapsamda ilk olarak ahşap direkler ve kirişler kullanılarak yapının iskeleti oluşturulmaktadır. Ahşap çerçeve tekniği sayesinde yapıda bulunan yük taşıyıcı elemanlar ilk aşamada kurgulanmış olmaktadır. Çevresi de sıklıkla taş ve tuğla gibi malzemeler ile kaplanmaktadır (Akan vd., 2021). Ahşap destekli

camii yapılarında kullanılan diğ er teknik ise  antı yapım tekniğidir.  antı tekniğinde ahşap k ut ukler üst üste gelecek şekilde konumlandırılarak duvarlar oluşturulmaktadır.  antı tekniğı tamamen ahşap s t un ve kirişler kullanılarak yapıldığı için genellikle ormanlık alanlarda kullanılan bir yöntem olmuştur (Mısırlı, 2002).

Ahşap destekli camilerin çatıları sıklıkla ahşap kiri lerle desteklenmiştir. Kubbe kullanımları da bu yapı sistemine dahil edilmiştir. Ahşap destekli camilerde kullanılan kubbeler ise ahşap bir iskelet üzerine oturtulmaktadır. Bu şekilde hem hafif hem dayanıklı bir yapıya sahip olmaktadırlar (Aydın ve Peker, 2016). Ahşap camilerin tavanları ise kare ve dikdörtgen şekilde olan tavanlar çerçeveler içine alınmış ve tavan göbekleri çeşitli şekillerde süslenmiştir. Bu süslemelerde bitkisel ve geometrik motifler kullanılmıştır (Küçük, 2017).

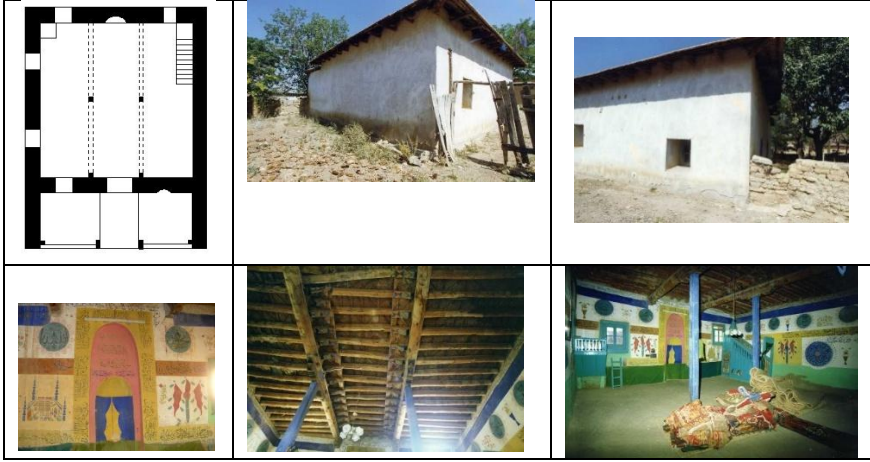
Ahşap s t unlu camilerin plan tipolojilerini Berkli ve Özsağlıcak (2019) bazilikal ve k fe tipi olarak iki grupta incelemiştir. Kufe plan tipini ise enine yönelmiş şekilde ve kökeninin 7. Yüzyıl sonu ilk Arap camilerine uzanan ve  am Emeviye Camii'nde ilk olarak kullanılan plan tipolojisini açıklamışlardır ( ney; 1990; Berkli ve  zsağlıcak, 2019).

Ahşap s t unlu cami yapılarının i  mekanlarında süsleme unsuru olarak da ahşap malzemelerden oldukça yararlanılmıştır. İ  me  n donatısı olan mihrap ve minberlerde ahşap oyma, kakma yöntemiyle yapılmış süslemeler bulunmaktadır ( nal ve K  kl , 2020). Gerçekleştirilen süslemelerde ise sıklıkla bitkisel ve geometrik motiflerden yararlanılmıştır (Jahic, 2021). Osmanlı ahşap sanatı 17. ve 18. yüzyıllarda Rokoko ve Barok üsluplarının etkisine girmiştir. 19. Yüzyıla gelindiğinde ise Edirnekari tekniğı kullanılmaya başlanmıştır (Demiriz, 1997, Yücel, 1977; Yücel, 1994).

Çivril İlçesinde Yer Alan Ahşap Destekli Camiler

Bayat Köyü Eski Camii Çivril ilçesinin yakınında yer alan Bayat Köyü'nde yer almaktadır. Caminin harim bölümünde yer alan ahşap direklerden birinin üzerinde yer alan yazıya göre yapının süslemelerinin 1872-1873 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple yapının yapım tarihinin 1870 yılında inşa edildiği düşünülmüştür (Cirtil, 2007; Değirmenci Tural, 2020). Yapı mimari bağlamda dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. Yapının banisinin Osman bin Abdullah olduğu bilinmektedir (Dalkılıç, 2023). Bayat muhtarlığının yapmış olduğu başvuru sonrasında yapı 1991 yılında tescillenmiştir (Öz, 2019). Yapının 4 adet ahşap destekli bir son cemaat alanı bulunmaktadır. Son cemaat alanı dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Harim bölümü ise dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Harim bölümünde ise 4 adet ahşap destek bulunmaktadır. Yapıda kadınlar mahfili bulunmamaktadır. Yapının iç mekânında kalemişi süslemeler bulunmaktadır. İç mekânda yer alan donatılar da ahşap malzemeden inşa edilmiştir. Ancak mihrap taş malzemeden yapılmış olup kalem işi süslemelere sahiptir. Yapıya ait plan şeması ve görseller Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1 Bayat Köyü Camii Plan Şeması ve Görseller

Kaynak: (Plan şeması Dalkılıç (2023)'ten alınarak tekrar çizilmiştir. Çivril Belediyesi, 2025; Türkiye Kültür Portalı, 2025).

Bulgurlar Mahallesi Camii Çivril ilçesinin 4 kilometre uzağında yer alan Bulgurlar köyünde yer almaktadır (Pektaş ve Genel Altındirek, 2011). Caminin yapım yılı ise 1685 olarak bilinmektedir. Ayrıca yapı düz damlı olarak tasarlanmış ancak zaman içerisinde kırma çatıya dönülmüştür (Dalkılıç, 2023). Yapının dikdörtgen plan şemasına sahip bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Bu alanda 3 adet ahşap sütun yer almaktadır. Harim bölümü ise dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Harim bölümünde ise iki sıralı şekilde dizilmiş dört adet ahşap sütun bulunmaktadır. Yapıda kadınlar mahfili bölümü bulunmaktadır. Bu bölümde ahşap malzemeden inşa edilmiştir. Yapının mihrap donatısı taş malzemeden inşa edilmiş ve kalem işi süslemelere sahiptir. Yapının geneline kalem işi süslemeler hakimdir. Minber ve vaiz kürsüsü ahşap malzemelerden inşa edilmiştir. Bu donatılar üzerinde ahşap sanatından gerçekleştirilmiş süslemeler yer almaktadır. Bulgurlu Camii'ne ait plan şeması ve görseller Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2 Bulgurlar Köyü Camii Plan Şeması ve Görseller

Kaynak: Pektaş ve Genel Altındirek, 2011 'den plan şeması referans alınarak yazar tarafından tekrar çizilmiştir. Pektaş ve Genel Altındirek, 2011.

Menteş Köyü Eski Camii Çivril ilçesinin güneybatı yönünde ve 3 kilometre uzağında yer alan Mentеш Köyü'nde yer almaktadır. Camii köye yeni bir camiinin inşa edilmesi sebebiyle kullanılmamaktadır (Çakmak, 2017). Yapının harim bölümünün güneybatı yönünde bulunan ahşap destegin alt kısmında yazılar bulunmaktadır. Bu yazılarda yer alan verilerden sadece 1228 tarihi okunabilmektedir. Bu sebeple yapının Hicri 1228, Miladi ise 1813 yılında inşa edildiği kabul edilmektedir (Dalkılıç, 2023). Yapının son cemaat bölümü bulunmamaktadır. Harim bölümü dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Harim bölümü ise ahşap desteler ile üç sahına ayrılmıştır. Harim bölümünde toplam 9 adet ahşap destek bulunmaktadır. Yapıda kalem işi süslemeler kullanılmıştır. Mihrap bölümü taş malzemeden inşa edilmiş ve kalem işi süslemelere sahiptir. Yapıda bulunan minber ise ahşap malzemeden tasarlanmıştır. Yapının üç adet ahşap destekle taşıtılan bir kadınlar mahfili bölümü de bulunmaktadır. Yapının üst örtüsü ise düz toprak

damdan meydana gelmiştir. Menteş Köyü Eski Camii'ye ait plan şeması ve görseller Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3 Menteş Köyü Eski Camii Plan Şeması ve Görseller

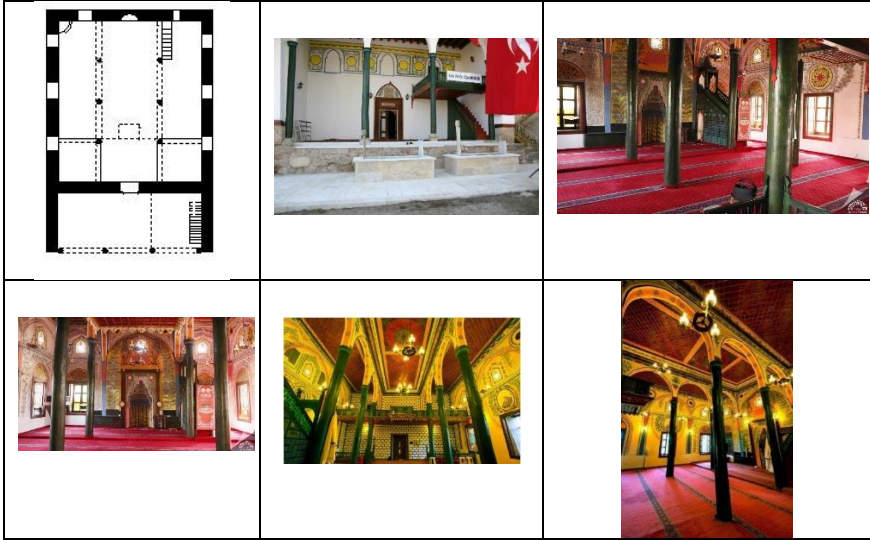

Kaynak: Plan şeması Çakmak (2017)'den referans alınarak yazar tarafından yeniden çizilmiştir. (Çakmak, 2017).

Savranşah Mahallesi Camii Çivril ilçesinin güneydoğu yönünde ve 8 kilometre uzağında yer almaktadır. Yapının banisinin Adulkadir tarafından inşa ettirildiği ve oğlu Ömer Ağa tarafından tamir ettirildiği bilinmektedir. Yapıda yer alan onarım kitabesinde 1798 yılı yazılıdır. Caminin ise 18. Yüzyılın 3. Çeyreğinde inşa edildiği düşünülmektedir (Mavuşoğlu, 2008). Camiinin dört ahşap desteğe sahip ve dikdörtgen plan şemasında son cemaat yeri bulunmaktadır. Son cemaat yerinde bulunan ahşap destekler ile 3 kemerli bir giriş tasarlanmıştır. Son cemaat alanında kadınlar mahfiline erişimi sağlayan bir merdiven de bulunmaktadır. Ayrıca kadınlar mahfilinin bir bölümü son cemaat yerinin üzerinde yer almaktadır. Yapının harim bölümü dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Harim bölümü ahşap desteklerle 3 sahına ayrılmıştır. Harim bölümünde toplam iki sıra şeklinde dizilmiş 6 adet ahşap sütun bulunmaktadır. Sütunlar birbirlerine kemerler ile bağlanmıştır. Yapının iç mekânında yer alan mihrap taş malzemeden tasarlanmış

ve kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Minber ve vaiz kürsüsü ise ahşap malzemeden inşa edilmiş ve ahşap süslemeler kullanılmıştır. Yapının üst örtüsü ise düz toprak dam şeklindedir. Kadınlar mahfili de ahşap malzemelerle inşa edilmiştir. İki sıra sütun tarafından taşınmaktadır. Savranşah Mahalle Camii'ne ait plan şeması ve görseller Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4 Savranşah Mahallesi Camii Plan Şeması ve Görselleri

Kaynak: Çivril Belediyesi, 2025 <https://www.civril.bel.tr/serbansah-camii-savran-mahallesi>

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecek/yer/serbansah-savransah-camii>

Denizli kentinin Çivril ilçesinde yer alan Bayat Köyü Camii, Bulgular Mahallesi Camii, Menteş Köyü Eski Camii ve Savranşah Camii inşa tarihleri, plan şemaları, ahşap destekleri, iç mekan süsleme unsurları ve donatıları kapsamında çalışma kapsamında açıklanmıştır. Örneklem olarak belirlenen Çivril ilçesinde yer alan ve çalışmanın örneklemine oluşturan bu cami yapıları Osmanlı dönemi ahşap destekli cami mimarisinin yerel bağlamda temsil eden güçlü örneklerini oluşturmaktadır.

Çivril İlçesinde Yer Alan Ahşap Destekli Camilerin Karşılaştırılması

Çalışmanın bu bölümünde Çivril ilçesinde yer alan ve çalışmanın örneklemini oluşturan Osmanlı dönemi ahşap destekli camilerinin literatür kapsamında elde edilen kriterler bağlamında değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Değerlendirme kapsamında ilk olarak literatür kapsamında yer almayan ancak cami yapılarının tanıtılması ve anlaşılmasında önemli olan birkaç farklı özellikleri değerlendirilmiştir. Bunlar yapının yapım tarihi, banilerinin değerlendirmesinden oluşmaktadır. Ardından literatür taraması kapsamında belirlenen kriterler doğrultusunda karşılaştırmalı şekilde değerlendirmeleri gerçekleştirilmiştir.

Literatür taraması kapsamında ahşap destekli cami yapılarının yapım tekniklerinin incelenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda ahşap çerçeve ya da çantı tekniğinin kullanılıp kullanılmadığı değerlendirilmiştir. Ahşap destekli cami yapılarında kubbe kullanımlar incelenmiştir. Ardından farklı bölgelerde sıklıkla kullanılan tavan göbeklerinin olup olmadığına bakılmıştır. Eğer tavan göbekleri varsa burada kullanılan süsleme özellikleri incelenmiştir. Üçüncü başlık kapsamında plan tipolojilerinin bazilikal ve küfe tipinde olup olmadığı analiz edilmiştir. Dördüncü adımda iç mekân donatılarında ahşap kullanımı ve bu donatılarda ahşap süsleme tekniklerinden yararlanıp yararlanılmadığı incelenmiştir. Literatür kapsamında olmayan değerlendirme kriterleri ise şu şekildedir; son cemaat alanında ve harim bölümünde kaç adet ahşap sütun kullanıldığı, ahşap sütunların kesitleri, kadınlar mahfilinde ahşap kullanımı olarak belirlenmiştir. Bu kriterler kapsamında gerçekleştirilen karşılaştırmalı analiz Tablo 5'te yer almaktadır.

*Tablo 5 Örnekleimde Yer Alan Ahşap Destekli Cami Yapılarının
Karşılaştırmalı Analizi*

Kriterler	Bayat Köyü Camii	Bulgular Mahallesi Camii	Menteş Köyü Eski Camii	Savranşah Camii
Yapım Yılı	1870	1685	1813	18. yy 3. Çeyreği
Banisi	Osman bin Abdullah	Bilinmiyor	Bilinmiyor	Adulkadir
Yapım Tekniği	Ahşap Çerçeve	Ahşap Çerçeve	Ahşap Çerçeve	Ahşap Çerçeve
Kubbe Kullanımı	Yok.	Yok.	Yok.	Yok.
Tavan Göbeği	Yok.	Yok.	Yok.	Yok.
Tavan Göbeği Süsleme Özellikleri	Yok.	Yok.	Yok.	Yok.
Tavan Özelliği	Düz Damlı	Düz Damlı	Düz Damlı	Düz Damlı
Plan Tipolojisi	Dikdörtgen	Dikdörtgen	Dikdörtgen	Dikdörtgen
İç Mekân Donatıları	Ahşap (Vaiz Kürsüsü-Minber)	Ahşap (Vaiz Kürsüsü-Minber)	-	Ahşap (Vaiz Kürsüsü-Minber)
İç Mekân Donatıları Süsleme Unsurları	Kalemişi Ahşap Süsleme Sanatı	Kalemişi Ahşap Süsleme Sanatı	Kalemişi	Kalemişi Ahşap Süsleme Sanatı
Harim Bölümü Ahşap Destek Sayısı	4	4	9	6
Harim Bölümü Ahşap Destek Kesiti	Dikdörtgen	Yuvarlak	Yuvarlak	Yuvarlak
Son Cemaat	4	4	-	4

Bölümü Ahşap Destek Sayısı				
Son Cemaat Bölümü Ahşap Destek Kesiti	Kare	Yuvarlak	Yuvarlak	Yuvarlak

Tablo 5’te yer alan örneklemdeki yapıların karşılaştırmalı analizleri Denizli kentinin Çivril ilçesinde yer alan Osmanlı dönemi ahşap destekli camilerin literatür kapsamında açıklanan ahşap destekli cami yapılarının yapım teknik özelliklerini büyük ölçüde karşılamaktadır. Örneklemde yer alan ahşap destekli cami yapılarının hepsinde ahşap çerçeve tekniği kullanılmıştır. Ancak cami yapılarında kubbe kullanımı ve tavan göbeği kullanımı bulunmamaktadır. Bu sebeple tavan göbeği kullanımı olmadığı için süsleme unsuru da bulunmamaktadır. Tüm üst örtüler düz damlı olarak inşa edilmiştir. Bu durum Denizli’nin Çivril ilçesinde yer alan ahşap destekli camii yapılarının yerel bir özelliği olarak tespit edilmiştir.

Plan tipolojisi bağlamında örneklemde yer alan ahşap destekli cami yapıları incelendiğinde ise hepsi dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Literatür taramaları kapsamında ahşap destekli camilerin plan özellikleri kapsamında yer alan bazilikal ve küfe plan tipolojilerine örneklemde yer alan hiçbir yapı uyum göstermemektedir. Ancak hepsi kendi içerisinde plan tipolojisi kapsamında bir uyum göstermektedir. Bu da yerel bir özellik taşıdıklarını göstermektedir.

Son cemaat alanı ele alındığında ise Bayat Köyü Camii, Bulgular Mahallesi Camii ve Savranşah Camii’de 4 adet ahşap destek kullanılan bir mekânın kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak Menteş Köyü Eski Camii’de son cemaat alanı bulunmamaktadır. Bu

bağlamda örnekleme yer alan yapılarda son cemaat alanı kullanılan örneklerde dil birliği sağlanmıştır.

Yapıların harim bölümlerinde kullanılan ahşap destek sayısı ve dağılımı farklılık göstermektedir. Harim bölümünde Bayat Köyü Camii ve Bulgurlar Mahallesi Camii'nde 4 adet ahşap destek kullanılmıştır. Bayat Köyü Caminin sütunları kare ve dikdörtgen kesitlidir. Bulgurlar Camii'nin ahşap sütunları ise yuvarlak kesitlidir. Savranşah Camii'nin harim bölümünde ise 6 adet yuvarlak kesitli ahşap destek bulunmaktadır. Menteş Köyü Eski Camii'nin harim bölümünde ise 9 adet yuvarlak kesitli ahşap destek kullanılmıştır. Bu durum sadece taşıyıcı sistem olarak değil, harim bölümünde yapının sahınlaşma derecesine ve mekanın algısına da etki etmektedir. Ahşap desteklerin çoğunda yuvarlak kesitli olması ise malzemeyi kullanma pratiğinde yerel bir tercih olarak değerlendirilmiştir.

Yapıların iç mekan donatılarında minber ve vaiz kürsüsü ahşap malzemeden yapılmıştır. Bu donatılar üzerinde süslemeler yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu donatılar ahşap süsleme sanatından yararlanılarak süslenmiştir. Menteş Köyü Eski Camii'ne ait donatılar ise tespit edilememiştir. Örnekleme yer alan tüm yapılarda ortak olan bir diğer unsur ise kalemişi süslemelerin kullanılmasıdır.

Sonuç

Bu çalışma kapsamında Denizli kentinin Çivril ilçesinde yer alan Osmanlı dönemi ahşap destekli cami yapıları örneklem olarak ele alınmıştır. Literatür kapsamında ahşap destekli cami yapıları araştırılarak aktarılmıştır. Bu bölüm kapsamında ahşap destekli camiler ile ilgili değerlendirme aşamasında kullanılmak üzere kriterler belirlenmiştir. Ardından örnekleme yer alan ahşap destekli cami yapıları tanıtılmıştır. Değerlendirme bölümünde ise literatür kapsamında elde edilen değerlendirme kriterleri ile örnekleme yer alan ahşap destekli camiler karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Bu bağlamda cami yapılarının hem ahşap destekli camilerin genel

özellikleriyle hem de kendi içlerinde karşılaştırmaları da gerçekleştirmiştir.

Gerçekleştirilen karşılaştırmalı analiz neticesinde örnekleme yer alan yapıların yapım teknikleri, plan şemaları, üst örtü kullanımları bakımından ortak bir mimari dil paylaştığı tespit edilmiştir. Ahşap çerçeve tekniğinin tüm yapılarda bulunması, dikdörtgen plan şeması ve düz damın kullanılması Çivril ilçesinde yer alan Osmanlı dönemi ahşap destekli camiler için yerel bir tipolojik özellik olarak belirlenmiştir. Ancak bu benzerliklerin yanı sıra harim bölümlerinde kullanılan ahşap destek sayılarında farklılıklar tespit edilmiştir. Ahşap desteklerin sayısının farklılıkları camilerin harimlerin sahnin farklılıklarına ve iç mekân algılarının çeşitlenmesine sebep olmuştur. Bu bağlamda örnekleme yer alan camii yapılarının iç mekân kurgularının tek tip olmadığını göstermektedir. Son cemaat alanları tek tiptir. Ancak bu konuda da Menteş Köyü Eski Camii'nde son cemaat alanının bulunmaması tipolojik şemanın bazı örneklerde sadeleşebildiğini göstermektedir. Süsleme kapsamında incelendiğinde ise ahşap kullanımının vaiz kürsüsü ve minberlerde devam ettiğini, ahşap süsleme sanatının kullanıldığını göstermektedir. Ancak Menteş Köyü Eski Camii'de donatılar saptanamamıştır. Kalemîşi süslemeler tüm örneklerde kullanılmıştır. Mekân estetiğini kuran aracı eleman olarak yerel bir tipoloji sağlanmıştır.

Sonuç olarak Denizli kentinin Çivril ilçesinde incelenen Osmanlı dönemi ahşap destekli camileri taşra mimarlığında yerel malzeme ve tekniklerin sürekliliğini temsil etmektedir. Plan düzlemi, örtü sistemi, süsleme unsurları, yapım teknikleri kapsamında ortak tipolojik özellikler göstermektedir. Bu çalışma Çivril ölçeğinde ahşap destekli cami tipolojisine ilişkin karşılaştırmalı bir analiz sunarak hem yerel mimari mirasın belgelenmesine hem de ahşap destekli camilerin tipolojik tartışmalarına iç mimari bağlamda katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Kaynakça

Akan, A., Başok, G., Er, A., Örmecioğlu, H. T., Koçak, S. Z., Çoşgun, T., Uzdil, O., & Sayın, B. (2021). Seismic evaluation of a renovated wooden hypostyle structure: A case study on a mosque designed with the combination of Asian and Byzantine styles in the Seljuk era (14th century AD). *Journal of Building Engineering*, 43, 103–112.

Arslan, K. (2021). Sosyal, siyasal ve ekonomik yönüyle Çivril (1923–1960) [yüksek lisans tezi]. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla, Türkiye.

Aslanapa, O.,(1984), *Türk Sanatı I-II*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Aydın, H., & Perker, Z. S. (2016). An example of Anatolian Seljuk's multi-supported mosques: Sivrihisar Great Mosque and its structural properties. *The Journal of International Social Research*, 9(42), 911–923.

Berkli, Y., & Özsağlıcak, Ş. (2019). Erzurum'da bir kısım ahşap direkli caminin restorasyon öncesi ve sonrası durumunun karşılaştırılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(4), 1941–1962.

Cirtil, S. (2007). Çivril Bayat Köyü Camii. *Sanat Tarihi Araştırmaları*, 115-125.

Çakmak, Ş. (2017). Denizli-Çivril Menteş Köyü Camii. H. S. Ünalın Özdemir, M. Kürüm, & N. Akbulut (Eds.), *Uluslararası XVIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (22–25 Ekim 2014) bildirileri* (ss. [22]–[25]) içinde. [Şehir, Türkiye]: Efeler Belediyesi Kültür Yayınları (Yayın No: 3).

Çivril Belediyesi. (2025). *Bayat Camii (Bayat Mahallesi)*. <https://www.civril.bel.tr/bayat-camii-bayat-mahallesi>

Çivril Kaymakamlığı. (1985). *Bütün yönleriyle ilçemiz Çivril*. Çivril Kaymakamlığı.

Demiriz, Y. (1977). *14. yüzyılda ağaç işleri*. İstanbul, Türkiye: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Değirmenci Tural, T. D. (2020). ‘Gelenegin yeniden icadı’: Bulanıklaşan sınırlarda bir köy camisinin tasvirleri. *Millî Folklor*, 16(126), 118–135.

Erarslan, A. (2023). Reflections of the Ottoman period of westernization in religious architecture: Façade arrangement of the Balyan mosques. *Journal of Islamic Architecture*, 7(3), 518–528.

Ertas, M. Y., & Tüzün, S. (2009). *Eskiçağdan Cumhuriyet’e Homa (Gümüşsu) tarihi*. Gümüşsu, Türkiye: Gümüşsu Belediyesi Yayınları.

Hayes, K. (2010). *The wooden hypostyle mosques of Anatolia: Mosque- and state-building under Mongol suzerainty* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Kadioğlu, Y. (2008). *Şehir coğrafyası açısından Çivril*. Uşak, Türkiye: Aktif Yayınları.

Kuran, A. (1993). Anadolu’da ahşap sütunlu Selçuklu mimarisi. *Malazgirt armağanı* (2. baskı, ss. 179–186) içinde. Ankara, Türkiye: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2014, 12 Haziran). *Bayat Camisi (Denizli/Çivril)*. Türkiye Kültür Portalı. Erişim tarihi: 20 Aralık 2025, <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/kulturenvanteri/bayat-camisi> adresinden erişildi

Mavuşoğlu, N. İ. (2008). *Savranşah Köyü Camisi restorasyon projesi* [yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Mısırlı, A. (2022). Zonguldak/Çaycuma’da çantı tekniğinde inşa edilmiş bir cami: Akçahatipler Köyü Cami. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (26), 55–70.

Önal, R. Ç., & Köşklü, Z. (2020). Trabzon’da geç dönem Osmanlı camilerinde ahşap mihraplar. *Sanat Tarihi Dergisi*, 29(2), 707–743.

Öney, G. (1989). *Beylikler devri sanatı: XIV.–XV. yüzyıl (1300–1453)*. Ankara, Türkiye: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Öz, J. (2019). Mülkiyet sorunu altında Anadolu’nun renkli mirası: Bayat Cami. *Mimarlık Dergisi*, (409), 44–44.

Pektaş, K., & Genel Altındirek, H. (2011). Çivril-Bulgurlar Köyü Camii üzerine. B. Söğüt (Ed.), *Eumeneia Şeyhlü-Işıklı* (ss. 323–331) içinde. İstanbul, Türkiye: Bilnet Matbaacılık.

Söğüt, B. (2011). *Eumeneia, Şeyhlü, Işıklı*. İstanbul, Türkiye: Ege Yayınları.

Turgut, K. (2014). *Çivril (dikey boyutta bir yerel tarih çalışması)* [yüksek lisans tezi]. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak, Türkiye.

Yavuz, B. G. (1969). *Çivril tarihi*. Denizli, Türkiye: Akın Matbaası.

Yücel, E. (1977). Osmanlı ağaç işçiliği. *Kültür Sanat Dergisi*, 5, 58–71.

Yücel, E. (1994). Edirnekâri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 10, ss. 449–450) içinde. İstanbul, Türkiye: Türkiye Diyanet Vakfı.

BÖLÜM 3

GELENEKSEL VAN EVLERİNİN ANADOLU TÜRK EVİ GELENEĞİ İÇİNDEKİ YERİ

Kadir BİNGÖL¹

Giriş

Van, çok katmanlı kültürel yapısı ve tarih boyunca barındırdığı farklı medeniyetlerin etkisiyle, Anadolu'nun özgün geleneksel konut mimarisi örneklerini barındıran kentlerinden biri konumundadır. Kentin iklim koşulları, topoğrafyası, malzeme olanakları ve yaşam kültürü geleneksel konutları biçimlendiren temel unsurlar olmuştur. Sedat Hakkı Eldem'in (1954) Türk evi plan tipolojisine ilişkin değerlendirmeleri esas alındığında, Van evlerinin Anadolu Türk evi geleneğiyle ortak mekânsal ve yapısal özellikler taşıdığı görülmektedir. Bununla birlikte Van evleri, bölgenin sosyal, kültürel ve çevresel dinamikleri doğrultusunda kendine özgü bir konut karakteri geliştirmiştir.

Anadolu Türk evi geleneğini tanımlayan en belirgin unsurlardan biri olan iç sofa, Van evlerinde işlevsel ve yapısal açıdan belirleyici bir rol oynamaktadır. İç sofa, odalar arasında dolaşımı sağlayan bir geçiş mekânı ve aile yaşantısının gerçekleştiği sosyal

---

¹ Arş. Gör., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İç Mimarlık, Orcid: 0000-0003-4005-3644

bir çekirdek işlevi görmektedir. Bu bağlamda Van evlerinde sofa, mekânsal organizasyonun omurgasını oluşturan temel bir ara mekân görevindedir. Bölgenin malzeme kültürü, yapım teknikleri, tandır evi gibi yerel yaşama özgü mekânlar ve bahçe-hayat ilişkisini tanımlayan dış mekân örgütlenmesi Van'da geleneksel konutun karakterini yansıtmaktadır. Dolayısıyla Van evleri, hem Türk evi geleneğinin tipolojik devamlılığını hem de Doğu Anadolu'nun kendine özgü yaşam biçimini aynı anda yansıtan hibrit bir konut modeli sunmaktadır. Günümüze ulaşan geleneksel Van evlerinin büyük kısmı 1918 sonrası kurulan Yeni Van yerleşiminde inşa edilen yapılardan oluşmaktadır. Bu nedenle güncel araştırmalar hem tarihsel kaynakları hem de Yeni Van'daki konut örneklerini birlikte ele alarak konut mimarisinin sürekliliğini değerlendirmektedir (Öztürk, 2016; Uşma, 2018).

Bu çalışma, geleneksel Van evlerinin tarihsel arka planını, yapı sistemi ve malzeme kullanımını, mekânsal örgütlenmesini ve yapı karakterini inceleyerek, geleneksel Van evlerini Anadolu Türk evi tipolojisi bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece Van konut mimarisinin bölgesel özgünlük bağlamındaki konumu ortaya konulmakta ve Türk konut mimarisi literatürüne katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışma kapsamında Geleneksel Van evleri yerinde gözlemlenmiş ve literatürde yer alan mevcut saha çalışmaları ve akademik çalışmalardan incelenmiştir.

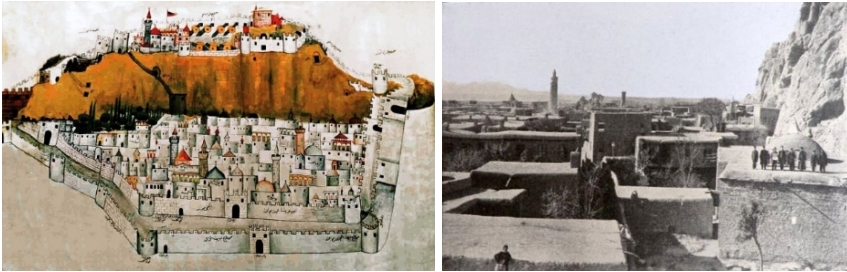
Tarihsel Gelişim

Van ve yakın çevresi, Anadolu'nun en eski yerleşim alanlarından biri olarak kabul edilmektedir. Arkeolojik çalışmalar, bölgedeki yerleşim tarihinin Kalkolitik Çağ'a kadar uzandığını ortaya koymaktadır (Kılıç, 1997). Tilkitepe Höyüğü ve Ernis Mezarlığı kazıları, bölgenin tarihöncesi dönemlerden itibaren sürekli bir yerleşim gördüğünü kanıtlayan en önemli bulgular arasındadır. Van'ın tarihsel önemini artıran en kritik dönemlerden biri, Urartular

dönemidir. Urartu Kralı I. Sarduri'nin MÖ 9. yüzyılda Tuşpa'yı başkent ilan etmesiyle Van, Doğu Anadolu'nun politik, askerî ve kültürel merkezi hâline gelmiştir. Bu dönemde ileri taş işçiliği, sur yapıları, kaya odaları ve su sistemleri gibi mimari ve mühendislik unsurları dikkat çekmektedir. Urartuların bıraktığı bu altyapı ve mimari teknik, daha sonraki uygarlıkları etkileyen kalıcı bir birikim oluşturmuştur (Çiftçi, 2013). Urartu sonrası dönemlerde Van Pers, Roma, Sasani, Bizans, Arap, Selçuklu ve Osmanlı gibi pek çok farklı kültürün hâkimiyeti altına girmiştir (Kılıç, 1997). Bu nedenle şehir, çok kültürlü bir kentsel gelişim süreci göstermektedir. Bu süreç hem dini hem kamusal hem de sivil mimariyi içeren geniş bir mimari çeşitlilik yaratmıştır.

Van Osmanlı hâkimiyetine 1548 yılında kesin olarak geçmiştir. (Tekin, 2023). Böylece şehrin kentsel gelişimi açısından dönüm noktası olmuştur. Osmanlı Devleti, Van'ın stratejik önemi nedeniyle Van Kalesi'nin güneyindeki yaklaşık beş yüz dönümlük alanı surlarla çevirmiş ve vakıflar aracılığıyla yeniden imar etmiştir (Ağaoğlu, 2003) (Görsel 1).

Görsel 1. Eski Van Şehri

Kaynak: Tarhan, 2011; Lehmann-Haupt, 1926

Görsel 1' Urartular zamanından kalma tarihi Van kalesinin güney eteklerinde, sınırlı bir bölgede konumlandırılmış Eski Van şehri görülmektedir. Şehrin doğu, batı ve güney cephelerini ise etrafındaki surlar sınırlandırmaktadır. Özellikle sur içi konut

dokusunun sıkışık parseller üzerinde gelişmesi, geleneksel evlerin bitişik nizamda ve düz damlı olarak inşa edilmesine neden olmuştur. Ancak 1918 yılında Rusların ve Ermenilerin bölgeden çekilmeleri sırasında yaşanan geniş çaplı tahribat sonucunda Eski Van'ın büyük bölümü yanmış ve harap olmuştur (Öztürk, 2020). Döneme ait geleneksel konut bilgisi arşiv kayıtları ile sınırlıdır. Büyük yıkım sonrası, 1918'den itibaren yeni yerleşim alanı olarak seçilen Erek Dağı eteklerinde Yeni Van şehri kurulmuştur. Yeni Van'ın daha geniş ve düzenli parseller üzerinde gelişmesi, konut tipolojisinin önemli ölçüde değişmesine yol açmıştır. Ayırık nizamlı, bahçeli konutlar bu dönemde yaygınlaşmıştır. Böylece mekânsal örgütlenmede bahçe, hayat, tandır evi ilişkisi belirginleşmiştir (Öztürk, 2016).

Tarihsel bağlam incelendiğinde, Van şehir dokusunun geçirdiği dönüşümün yalnızca politik olaylardan değil, aynı zamanda coğrafi, kültürel ve ekonomik dinamiklerden etkilendiği görülmektedir. Bu çok boyutlu tarihsel süreç, geleneksel Van evlerinin tipolojik ve mekânsal özelliklerine doğrudan yansımıştır. Özellikle malzeme kültürü, plan şeması ve yapı biçimlenişinin tarihsel sürekliliği büyük ölçüde bu bağlam tarafından biçimlendirilmiştir.

Yapım Sistemi ve Malzeme

Geleneksel Van evlerinin yapı sistemi, bölgenin iklimsel koşulları, coğrafi yapısı ve tarihsel süreçte oluşan yerleşim kültürü ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Van Gölü Havzası'nda hâkim olan sert kış koşulları, düşük sıcaklıklar ve mevsimsel nem değişimleri yapı malzemelerinin seçimini ve konstrüksiyon tekniklerini belirleyen temel unsurlar olmuştur. Dolayısıyla Van evlerinde taş, kerpiç ve ahşabın birlikte kullanıldığı duvar sistemi, yerel malzemelere dayanan ve iklim koşullarına uyum sağlamayı amaçlayan uygun bir yapı çözümü olarak ortaya çıkmıştır.

Taş ve Kerpiç ve Ahşap Hatıl Kullanımı

Geleneksel Van evlerinde taş, çoğunlukla temel ve subasman seviyesinde kullanılırken duvar gövdeleri kerpiç yığma tekniğiyle inşa edilmiştir (Öztürk, 2016) (Görsel 2). Bu yöntem, taşıyıcılık ve ısı yalıtımı açısından son derece etkilidir. Kerpicing yüksek ısı depolama kapasitesi, kışın ısı kaybını azaltmakta; yazın ise iç mekânın serin kalmasını sağlamaktadır. Van bölgesinde kerpiç dini, askerî ve sivil mimaride ana malzeme olarak kullanılmıştır. Ahşap, taş ve tuğla ise yardımcı malzeme olarak kullanılmıştır (Bingöl & Öztürk 2010). Taş ve kerpiç birlikteliğinin seçilmesi, hem malzemenin yerel olarak kolay temin edilebilmesi hem de iklim koşullarına uygunluk açısından fonksiyonel bir amacı karşılamaktadır.

Geleneksel Van evlerinde taş, kerpiç ve ahşabın birlikte kullanıldığı yapı sistemi, Anadolu’da yaygın olarak görülen yığma kerpiç geleneğiyle örtüşmektedir. Anadolu’daki geleneksel yapılarda, kerpiç duvarlar kimi zaman ahşap hatıllarla desteklenmekte ve taşıyıcılık görevini esas olarak kerpiç malzemenin üstlenmektedir. Nitekim bu yapı sisteminde “tüm duvarların bloklarla örüldüğü ve kimi zaman ahşap hatıllarla desteklenen duvarlarda taşıyıcılık görevini üstlenen kerpiç malzemenin” temel yapı elemanı olduğu ifade edilmektedir (Binan vd., 2017).

Görsel 2. Mustafa Dilaver Evi Güney Görünüşü.

Kaynak: Öztürk, 2020

Taş–kerpiç duvarların belirli kotlarında kullanılan ahşap hatıllar, hem yatay yüklerin dağıtılmasına yardımcı olmakta hem de duvarlarda oluşabilecek çatlakların ilerlemesini engellemektedir. Böylece yapı, özellikle deprem etkilerine karşı daha esnek bir davranış sergilemektedir. Hatılların süreklilik oluşturacak biçimde yerleştirilmesi Van evlerinin karakteristik bir özelliğidir (bkz. Görsel 2). Bu konstrüksiyon yaklaşımı, Doğu Anadolu’nun birçok yerleşiminde görülmekle birlikte Van evlerinde malzeme oranlarının uyumu ve düzenli hatıl yerleşimi ile daha belirgin bir yapı kimliği kazanmaktadır.

Düz Toprak Dam ve Kat Adedi

Düz toprak dam, geleneksel Van evlerinin en ayırt edici mimari unsurlarından biridir. Damın yapımında sıkıştırılmış toprak, kireç ve çakıl karışımı kullanılmaktadır. Bu üst örtü gündüzleri emdiği ısıyı gece serbest bırakan termal kütle görevi görmektedir (Fathy, 1986). Düz toprak damlar, zaman içerisinde rüzgâr ve yağmur sularının etkisiyle yüzey erozyonuna uğramakta ve düzenli bakım gerektirmektedir. Bu kapsamda, loğ taşı olarak adlandırılan silindir biçimli ağır bir beton eleman, dam yüzeyi üzerinde gezdirilerek toprağın yeniden sıkıştırılması sağlanmakta ve damın su geçirimsizliği korunmaktadır (Yalçın vd., 2022). Aynı zamanda dam, geleneksel yaşam kültüründe bir kullanım yüzeyi görevinde bulunmaktadır. Yaz aylarında kurutma, depolama ve gündelik ev içi etkinlikler dam üzerinde gerçekleştirilmektedir.

Geleneksel Van evlerinde kat adedi çoğunlukla ailelerin ekonomik durumu ve sosyal statüsüyle ilişkili olmaktadır. Varlıklı aileler genellikle iki katlı evleri tercih etmişlerdir. Bu durumda alt katta servis mekânları bulunurken üst kat misafir ve ailenin kullanımına ayrılmıştır. Buna karşın tek katlı evler daha çok kırsal karakterli olarak veya ekonomik düzeyi düşük aileler tarafından kullanılmıştır (Öztürk, 2016).

Mekân Kurgusu

Geleneksel Van evlerinin mekânsal kurgusu, Türk evi geleneğinin temel ilkelerini korurken, bölgesel yaşam kültürüne özgü mekânlarla zenginleşmiştir. Sofa, oda, mutfak, kiler, tandır evi ve hayat gibi mekânlar işlevsel bir bütünlük oluşturacak biçimde düzenlenmiştir. Mekânlar arasındaki ilişkiler gündelik yaşam ve mevsimsel kullanım biçimleri göz önünde bulundurularak kurgulanmıştır.

Sofa ve Odalar

Sofa, Van evlerinde hem yatay hem de dikey dolaşımı sağlayan merkezi bir mekân olmuştur (Görsel 3). Geleneksel konut tipolojisi içerisinde iç sofalı plan şemasının bir gereği olarak adeta mekânsal bir omurga görevi görmekte olup odalar sofaya açılmaktadır (Eldem, 1954). Bu nedenle hem ara bir geçiş mekânı hem de mevsimsel olarak kullanılan yaşam alanı özelliği taşımaktadır. Geniş aile yapılarının yaygın olduğu Van'da sofa, aile üyelerinin bir araya geldiği, günlük işlerin yürütüldüğü bir sosyal alan işlevi görmüştür.

Görsel 3. Sofadan Odalara Geçiş İçin Kullanılan Basamaklar.

Kaynak: Uşma, 2018

Görselde yer alan geleneksel Van evinde odalar sofadan üst kotta konumlandırılmıştır. Dolayısıyla kot farkı birkaç basamakla açılmaktadır. Sofanın etrafında yer alan ve sofaya açılan odalar, Türk evi geleneğinde olduğu gibi çok işlevli ve esnek kullanım ilkesine göre tasarlanmaktadır. Dolayısıyla odanın tek bir fonksiyon tanımı yoktur. Yemek yeme, oturma, yatma ve misafir ağırlama gibi farklı kullanım senaryolarına uygun biçimde düzenlenmektedir. Urfalıoğlu ve Uşma (2018) tarafından yürütülen saha çalışması kapsamında odaların:

- genellikle dikdörtgen veya kare planlı,
- tek ya da çift kanatlı ahşap kapılı,
- duvar içine gömülü dolaplarla donatılmış
- ve düz damın oluşumu için gerekli ahşap tavan kirişleri ile örtülü olduğu

Görülmektedir. (Görsel 4). Oda sayısı ailenin ekonomik düzeyi, sosyal statüsü ve nüfusu ile doğrudan ilişkili olmaktadır.

Görsel 4. Ahşap Kapı ve Dolap Örnekleri

Kaynak: Uşma G.

Mutfak ve Tandır Evi

Van evlerinde mutfak ve tandır evi, yalnızca servis mekânı olarak yapıya hizmet vermemektedir. Bu mekanlar aile yaşamının merkezinde yer alan çok işlevli alanlar olarak değerlendirilmektedir. Geleneksel konutlarda mutfak aile bireylerinin ocak etrafında toplandığı ve sosyal etkileşimin yoğun olarak gerçekleştiği bir yaşam alanıdır (Özbir, 2017). Mutfak geleneksel Van evlerinde çoğunlukla zemin katta ve sofaya yakın konumlandırılmaktadır. Duvarlara gömülü dolaplar, ocaklar ve servis mekânlarına açılan geçiş kapıları mutfağın fonksiyonelliğini artırmaktadır. Bu birim mutfak, kiler, tandır evi üçlüsüyle birlikte çalışmaktadır. Bazı Van evlerinde kiler, depo ve bazı örneklerde banyoyla ilişkili olabilmektedir (Uşma, 2018).

Tandır evi, ekmek pişirmenin yansıra yemek hazırlama, ısınma, kış aylarında oturma ve uyuma gibi işlevler için de kullanılan çok amaçlı bir mekândır. Günümüzde hala bazı konutlarda

kullanılan tandır evinde tandır geleneksel Van evlerinde de zemine gömülü inşa edilmekte ve tandırın üstünde duman çıkışı ve aydınlatma için bir açıklık bırakılmaktadır (Görsel 5). Geleneksel Van evlerinde bazılarında tandır evi ve mutfakta beraber rastlanırken bazılarında ise mutfakın yerine doğrudan tandır evi kullanılmıştır.

Görsel 5. Ocak ve Tandır Evi

Kaynak: (Uşma, 2018)

Dış mekân

Yeni Van yerleşiminde evlerin çoğu ayrık nizamda inşa edildiğinden bahçe kullanımının belirginleştiği görülmektedir. Bahçe genellikle sebze yetiştirmek için ayrılmış bir bostanı, ahır ve samanlık gibi ek birimleri ve hayatla (avlu) konutun dış mekân ilişkisini tanımlamaktadır (Görsel 6).

Görsel 6. Mustafa Dilaver Evi vaziyet restitüsyon planı

Kaynak: Öztürk, 2016

“Avlulu konutlar, tarih boyunca Anadolu’da ve diğer bölgelerde de sıkça kullanılan bir mekan çözümü olmuştur” (Bozkurt, & Altınçekiç, 2013). Geleneksel Van evlerinde avlu, genellikle evlerin arkasında ev ile bahçe arasında tampon bir bölgede bulunmaktadır (Uşma, 2018). Gündelik işlerin yürütüldüğü, oturma ve sosyalleşme alanı olarak kullanılan yarı açık bir mekândır. Bahçelerin sınırları çoğunlukla çamur sıvalı taş veya kerpiçten örülen möhre (ihata) duvarları ile belirlenmektedir. Bu duvarlar yapının içinde bulunduğu parsel sınırlarını işaretlerken aynı zamanda konut sakinleri için mahremiyeti sağlamaktadır.

Cumba (Köşk)

İki katlı Van evlerinde cumba, mekânsal organizasyonun hem iç mekân hem de cephe tasarımı açısından önemli bir öğesidir. Cumbalar yalnızca iki katlı evlerin ana giriş cephe bölümünde görülmektedir (Öztürk, 2016). Genellikle sofaya bağlı çıkmalar olup sokağa veya manzaraya yönelmektedir. Ahşap konstrüksiyonlu bu çıkmalar, cephe tasarımına hareket katarak yapının estetik değerini artırmaktadır. Ayrıca üst katta havalandırma ve aydınlatma kapasitesini de artırmaktadır. Cumba, geleneksel Van evlerinin kimliğini tanımlayan önemli görsel öğelerden biridir.

Sonuç

Bu çalışmada geleneksel Van evleri, tarihsel arka plan, yapı sistemi ve malzeme kullanımı ile mekânsal kurgu başlıkları altında ele alınarak Anadolu Türk evi geleneği bağlamında değerlendirilmiştir. Van'ın iklim koşulları, coğrafi yapısı ve tarihsel süreç içerisinde şekillenen yaşam kültürü, konut mimarisinin biçimlenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Bu durum yapı sistemi, malzeme tercihleri ve mekânsal organizasyon üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Dolayısıyla geleneksel Van evleri, Anadolu Türk evi geleneği içinde özellikle iç sofalı plan tipinin özgün bir yorumu olarak değerlendirilebilir. İç sofalı plan, Van evlerinde mekânsal organizasyonun merkezini oluşturmaktadır. Odalar arasındaki dolaşımı sağlayan sofa aile yaşamının sürdüğü çok işlevli bir sosyal alan olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte Van evleri, bölgeye özgü yaşam pratikleri ve çevresel koşullar doğrultusunda kendine özgü nitelikler geliştirmiştir. Taş, kerpiç ve ahşabın birlikte kullanıldığı yapı sistemi, yerel malzeme olanaklarına dayanan ve sert iklim koşullarına uyum sağlamayı amaçlayan uygun bir yapı çözümü sunmaktadır. Düz toprak dam, tandır evi, bahçe ve hayat gibi mekânsal birimler ise Van evlerinin karakterini oluşturan temel unsurlardır.

Sonuç olarak geleneksel Van evleri hem Türk evi geleneğini sürdüren hem de Van'ın kendine özgü kültürel ve çevresel koşullarıyla biçimlenen güçlü bir konut tipolojisi geliştirmiştir. Bu tipolojik ve mekânsal özelliklerin belgelenmesi, korunması ve akademik bağlamda değerlendirilmesi, bölgenin kültürel mirasının anlaşılması bakımından büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

Ağaoğlu, S. (2003). *Van merkez sancağındaki vakıflar (XVI.–XVIII. yüzyıllar): Sosyal hayat ve eğitime katkıları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi.

Binan, D. U., Güler, K., & Çobancaoğlu, T. (2017). Anadolu’da geleneksel kerpiç mimari miras ve koruma sorunları. *Yaşamın Her Karesinde Toprak* içinde (s. 160–185)

Bingöl, Y., & Öztürk, Ş. (2010). Geleneksel Van evlerinde dış yapı elemanları ve malzeme. *1. Van Gölü Havzası Sempozyumu*, 9–13 Haziran 2009, Van, (s. 350–362).

Bozkurt, S. G., & Altınçekiç, H. (2013). Anadolu’da geleneksel konut ve avluların özellikleri ile tarihsel gelişiminin Safranbolu evleri örneğinde irdelenmesi. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 63(1), 69–91.

Çifçi, A. (2013). Urartian irrigation systems: A critical review. *Ancient Near Eastern Studies* içinde (50, s. 1–32). Leuven: Peeters.

Eldem, S. H. (1954). *Türk evi plan tipleri*. İstanbul: Pulhan Matbaası.

Fathy, H. (1986). *Natural energy and vernacular architecture*. Chicago: University of Chicago Press.

Kılıç, O. (t.y.). Van. TDV İslâm Ansiklopedisi. (15.12.2025 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/van#1> adresinden ulaşılmıştır).

Lehmann-Haupt, C. F. (1926). *Armenien, einst und jetzt* (Cilt 2). Berlin: B. Behr.

Özbir, N. (2017). *Van bölgesinde geleneksel mutfak ile modern mutfak tasarım kriterlerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi, İstanbul.

Öztürk, Ş. (2016). Geleneksel Van evleri. *Van 2016 kültür ve turizm envanteri III: Halk kültürü II* içinde (s. 183–195). Van: Van İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü.

Öztürk, Ş. (2020). Günümüze ulaşamamış geleneksel Van evlerinden Selahattin Selçuk evi. *Amisos*, 5(9), 304–323.

Tarhan, M. T. (2011). Başkent Tuşpa / The Capital City Tushpa. K. Köroğlu & E. Konyar (Ed.), *Urartu: Doğu’da Değişim – Transformation in the East içinde* (s. 288–335). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tekin, R. (2023). Eski Van şehri ve tarihi (1915’e kadar). *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 9(1), 152–168.

Uşma, G. (2018). *Geleneksel Van evlerinin mimari özellikleri* (Yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yalçın, Ç., Kavut, İ. E., & Bingöl, K. (2022). Kerpiç malzemenin Anadolu’da geleneksel yapılarda kullanımı. *8gen-ART*, 2(1), 82–96.

BÖLÜM 4

KAPALI MARAŞ'I YENİDEN KEŞFETMEK: ARTIRILMIŞ GERÇEKLİK İLE GEÇMİŞİ GELECEĞE TAŞIMAK

1. SEVAL ÖZGEL FELEK¹

Giriş

Kültürel miras alanlarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması, günümüz şehircilik ve turizm politikalarının temel önceliklerinden biridir. Teknolojik gelişmeler, özellikle dijital belgeleme ve artırılmış gerçeklik (AG) uygulamaları, bu sürecin daha etkili ve erişilebilir bir biçimde yürütülmesine imkân tanımaktadır. Dünya genelinde birçok tarihî ve kültürel bölge, fiziksel olarak korunamayan veya erişimi kısıtlı olan miras unsurlarını dijital ortamda yeniden canlandırarak ziyaretçilere sunmakta, böylece hem eğitim hem de turizm açısından yenilikçi deneyimler oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, Kıbrıs adasının doğusunda yer alan Gazimağusa kenti, barındırdığı çok katmanlı tarih ve zengin kültürel miras ile önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu kent içinde yer alan Kapalı Maraş bölgesi, 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'ndan bu

---

¹ Doç. Dr. Ordu Üniversitesi, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Orcid: 0000-0003-4628-1058

yana sivil yerleşime kapalı kalması nedeniyle “hayalet şehir” olarak anılmakta ve zamanın durduğu bir mekân olarak dikkat çekmektedir. Osmanlı döneminden İngiliz sömürge yönetimine, Kıbrıs Cumhuriyeti döneminden günümüze kadar geçen süreçte önemli bir turizm, ticaret ve kültür merkezi olan Maraş, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz’in en popüler tatil destinasyonlarından biri hâline gelmiştir. Ancak 1974 sonrası yaşanan politik gelişmeler, bu kentsel alanı yıllarca erişime kapalı tutmuş, yapılar zamanla yıpranmış ve bölgeye özgü tarihî doku büyük ölçüde zarar görmüştür.

Son yıllarda, Kapalı Maraş’ın kademeli olarak ziyarete açılması, bölgenin yeniden değerlendirilmesi yönünde önemli bir fırsat yaratmıştır. Bu süreçte, modern dijital teknolojilerin, özellikle artırılmış gerçeklik uygulamalarının, bölgenin geçmişini görünür kılma ve turistik potansiyelini artırma açısından önemli bir araç olduğu düşünülmektedir. AG teknolojisi, kullanıcıların mobil cihazlar veya özel gözlükler aracılığıyla fiziksel çevreye dijital içerikler ekleyerek tarihî yapıları, sokakları ve kentsel peyzajı geçmişteki halleriyle deneyimlemelerine imkân tanımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Kapalı Maraş’ın kültürel mirasının korunmasına ve turizm potansiyelinin yeniden canlandırılmasına katkı sağlayacak artırılmış gerçeklik tabanlı bir yaklaşım geliştirmektir. Bu amaç doğrultusunda, bölgedeki seçili yapıların dijital olarak belgelenmesi, 1974 öncesi görünümünün canlandırılması ve ziyaretçilere interaktif deneyimler sunulması hedeflenmiştir. Çalışma hem teorik hem de uygulamalı boyutta katkı sağlamayı amaçlamaktadır:

- Teorik katkı: AG teknolojinin kültürel mirasın korunması ve tanıtılmasında nasıl kullanılabileceğine dair örnek bir model sunmak.

- Uygulamalı katkı: Kapalı Maraş özelinde geliştirilecek dijital rekonstrüksiyonlar aracılığıyla bölgenin turizm potansiyelini artıracak somut öneriler ortaya koymak.

Bu yönleriyle çalışma, dijital teknolojilerin kültürel miras yönetimindeki rolüne ilişkin literatüre yeni bir örnek eklemekte ve Kapalı Maraş'ın sürdürülebilir şekilde yeniden değerlendirilmesine yönelik stratejik öneriler geliştirmektedir.

Alanyazın Taraması

Kültürel Mirasın Korunmasında Dijital Teknolojiler

Kültürel miras alanlarının korunması, belgelenmesi ve tanıtılması amacıyla dijital teknolojiler giderek daha fazla kullanılmaktadır. Özellikle üç boyutlu tarama, fotogrametri ve LiDAR teknolojileri, tarihî yapıların mevcut durumlarının yüksek hassasiyetle kayıt altına alınmasını mümkün kılmaktadır (Şasi ve Yakar, 2018; Karataş ve Menteşe, 2022; Şenkal vd., 2021). Bu teknolojiler, yıpranmış veya yok olmuş unsurların yeniden modellenmesine olanak tanırken, aynı zamanda araştırma ve eğitim faaliyetlerinde de kullanılmaktadır. Yurtsever (2024), taşınabilir LiDAR sensörlü cihazların arkeolojik alan yönetiminde yeni bir belgeleme yöntemi olarak kullanılmaya başladığını vurgulamaktadır.

Bu bağlamda, Kapalı Maraş gibi uzun süre erişime kapalı kalan bölgelerin dijital olarak belgelenmesi, mevcut fiziksel mirasın korunması ve geleceğe aktarılması açısından kritik önem taşımaktadır. Ancak, literatürde bu tür politik ve hukuki açıdan hassas alanlarda dijital teknolojilerin uygulanmasına yönelik örnekler sınırlıdır.

Artırılmış Gerçeklik Teknolojisinin Temelleri

Artırılmış gerçeklik (AG), gerçek dünya ile sanal öğelerin eş zamanlı olarak bir araya getirildiği etkileşimli bir teknoloji olarak

tanımlanmaktadır (Azuma 1997), (Milgram ve Kishino 1994). AG, sanal gerçeklikten farklı olarak kullanıcıyı tamamen dijital bir ortama taşımak yerine, mevcut fiziksel çevreye dijital bilgiler ekleyerek deneyimi zenginleştirir. Bu sayede, özellikle kültürel miras alanlarında geçmişin mekânsal ve görsel özellikleri ziyaretçilere gerçek zamanlı olarak sunulabilir (Sürücü ve Başar 2016).

Dünya genelinde kültürel miras alanlarında AG'nin kullanımı, ziyaretçi deneyimini geliştirme, eğitimsel içerikler sunma ve alanın cazibesini artırma gibi avantajlar sağlamaktadır (Han vd. 2013), (Yovcheva, Buhalis, ve Gatzidis 2013). StreetMuseum gibi uygulamalar, GPS verileriyle desteklenmiş AG içerikleri aracılığıyla kentlerin geçmiş ve güncel hâllerini eş zamanlı olarak sunarak kültürel deneyimi zenginleştirmektedir (Ünal 2013).

Literatürde AG'nin mimari mirasın belgelenmesi, tarihî olayların canlandırılması ve kültürel alanlarda turistik çekiciliğin artırılması için etkili bir araç olduğu belirtilmektedir (Tom Dieck, Jung, ve Han 2016). Ancak, bu teknolojinin uygulama sürecinde altyapı yetersizliği, yüksek maliyet, teknik uzmanlık ihtiyacı ve tarihî doğruluk sorunları önemli sınırlılıklar olarak öne çıkmaktadır.

AG'nin Kültürel Miras ve Turizmde Kullanımı

Artırılmış gerçeklik teknolojisi, kültürel mirasın korunması ile turizmin gelişimini eş zamanlı olarak destekleme potansiyeline sahiptir. Özellikle tarihî bölgelerde AG ile yapılan dijital rekonstrüksiyonlar, ziyaretçilerin hem geçmişi öğrenmelerini hem de alanı daha ilgi çekici bir biçimde deneyimlemelerini sağlamaktadır (Uzun ve Gözel 2022).

Turizm literatüründe AG'nin, ziyaretçilerin bir bölgede daha uzun süre kalmasına, tekrar ziyaret olasılığının artmasına ve yerel ekonomiye katkı sağlanmasına yardımcı olduğu belirtilmektedir (Tom Dieck vd. 2016). Bununla birlikte, tarihî

alanlarda AG'nin uygulanması sırasında yerel halkın katılımı, hukuki düzenlemeler ve kültürel hassasiyetlerin dikkate alınması gerektiği de vurgulanmaktadır.

Kapalı Maraş özelinde, AG teknolojisinin uygulanabilirliğine dair akademik çalışmalar sınırlı olup, mevcut çalışmalar genellikle teknik potansiyel üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bölgenin benzersiz politik ve kültürel bağlamı göz önünde bulundurulduğunda, AG'nin yalnızca teknik açıdan değil, sosyoekonomik ve kültürel etkiler açısından da araştırılması gerekmektedir.

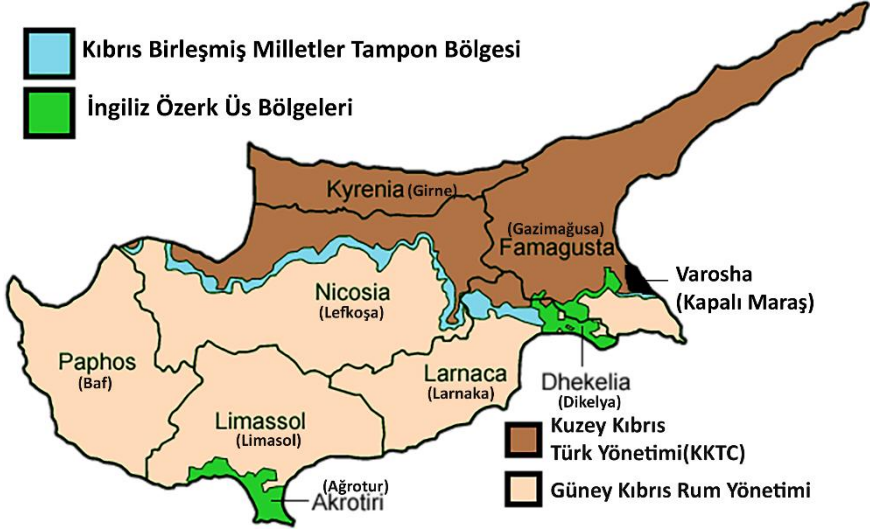
Bu alan yazın taraması göstermektedir ki, artırılmış gerçeklik teknolojisi dünya genelinde kültürel mirasın korunması ve turizm alanında yaygın bir şekilde kullanılmakta olsa da Kapalı Maraş gibi politik açıdan hassas ve uzun süre erişime kapalı kalmış bölgelerdeki uygulamaları üzerine yapılmış bütüncül çalışmalar oldukça sınırlıdır. Bu çalışma, söz konusu boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

Yöntem

Araştırma Yaklaşımı

Bu çalışma, Kapalı Maraş'ın kültürel mirasının korunması ve turizm potansiyelinin artırılması amacıyla artırılmış gerçeklik (AG) teknolojisinin uygulanabilirliğini inceleyen nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır. Nitel araştırma yaklaşımı, çalışmanın hem mevcut durumu anlamayı hem de teknoloji temelli çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemesi nedeniyle tercih edilmiştir.

Resim 1 Kıbrıs Yeşil Hat Haritası

Kaynak: (URL-1 2025)'den yararlanılarak yazar tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Araştırma Alanı

Araştırma alanı, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Gazimağusa il sınırları içerisinde yer alan ve 1974 Kıbrıs Barış Harekâtından sonra sivil yerleşime kapalı kalan Kapalı Maraş bölgesidir. Osmanlı döneminden itibaren önemli bir yerleşim merkezi olan Maraş, 20. yüzyılın ikinci yarısında Akdeniz'in en önemli turizm ve ticaret merkezlerinden biri hâline gelmiş; ancak politik gelişmeler sonucu uzun süre izole kalmıştır. 8 Ekim 2020 itibarıyla bölgenin belirli kısımları kontrollü şekilde ziyarete açılmıştır.

Çalışma Kapsamı ve Örneklem

Araştırma kapsamında, Kapalı Maraş bölgesinde 1974 öncesi görünümlerine dair fotoğraf ve belgelerine ulaşılabilen, günümüzde ise kısmen erişilebilen altı yapı örneklem olarak seçilmiştir. Bu yapılar şunlardır:

- Toyota Binası
- Jasmine Deri Dükkanı
- Galaxy Parfümeri
- Elysee Parfümeri
- Singer Binası
- Barclays Bankası

Seçilen yapılar, bölgenin 1974 öncesi ticari ve sosyal yaşamını temsil etme potansiyeli nedeniyle tercih edilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama sürecinde üç temel yöntem kullanılmıştır:

Saha Gözlemleri: Araştırmacı, geziye izin verilen bölgelerde saha gezileri yaparak yapıların mevcut durumunu yerinde incelemiştir.

Fotoğrafik Dokümantasyon: Hem güncel hem de arşiv fotoğrafları toplanarak yapıların zaman içerisindeki değişimleri görsel olarak belgelenmiştir.

LiDAR Taramaları: iPad Pro gibi taşınabilir LiDAR sensörlü cihazlar kullanarak seçilen yapıların üç boyutlu taramaları gerçekleştirilmiştir. Drone kullanımı yasak olduğundan, taramalar yalnızca erişilebilen mesafeden yapılmıştır.

Bölgedeki hukuki ve güvenlik kısıtlamaları nedeniyle tüm yapılara tam erişim sağlanamamış, bazı taramalarda eksik veriler oluşmuştur. Eksik kısımlar, arşiv fotoğrafları ve mevcut görsel kaynaklar yardımıyla dijital modelleme sürecinde tamamlanmıştır.

Veri Analizi

Toplanan veriler iki aşamada analiz edilmiştir:

1. **Dijital Modelleme:** LiDAR taramaları ve fotoğrafik belgeler kullanılarak yapıların üç boyutlu dijital modelleri oluşturulmuştur. Bu modeller, artırılmış gerçeklik ortamına entegre edilebilecek şekilde düzenlenmiştir.
2. **SWOT Analizi:** AG teknolojisinin Kapalı Maraş özelinde uygulanmasına ilişkin güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler SWOT analizi yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla:

- Farklı veri kaynakları (saha gözlemleri, LiDAR taramaları, arşiv belgeleri) karşılaştırılmıştır (veri triangulasyonu).

Güvenirlik için ise tüm dijital tarama ve modelleme süreci ayrıntılı olarak belgelenmiş ve tekrar edilebilir şekilde kayıt altına alınmıştır.

Bulgular

Bu bölümde, Kapalı Maraş'ta seçilen altı yapının mevcut durumları, geçmişteki işlevleri ve artırılmış gerçeklik (AG) teknolojisi ile yeniden canlandırma potansiyelleri sunulmaktadır. Bulgular, saha gözlemleri, fotoğrafik dokümantasyon ve LiDAR taramalarından elde edilen veriler ışığında değerlendirilmiştir.

Kapalı Maraş'ın Genel Durumu

Saha gözlemleri, Kapalı Maraş'ın uzun süreli izolasyon nedeniyle fiziksel olarak büyük ölçüde yıprandığını göstermektedir. Yapılar, iklim koşulları ve bakımsızlık sonucu çürümeye başlamış, bazıları ise kısmen yıkılmıştır. Bu durum, bölgeye “zaman kapsülü” niteliği kazandırmış; 1974 öncesine ait izlerin korunmasına imkân tanırken aynı zamanda restorasyon gereksinimini de artırmıştır.

Örneklem Yapıların Analizi

Toyota Binası

- **Geçmişteki İşlevi:** 1974 öncesinde Kapalı Maraş'ın ekonomik canlılığını temsil eden, uluslararası ticaretin simgelerinden biri.
- **Mevcut Durumu:** Zamanla yıpranmış, ancak cephe ve temel mimari özellikler kısmen korunmuş durumda.
- **AG Potansiyeli:** 1974 öncesi fotoğraflar ve LiDAR taramalarıyla, binanın orijinal görünümü ve ticari faaliyetleri dijital ortamda canlandırılabilir.

Resim 2 Toyota Binası

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2025 ve (URL-2 2020)

Jasmine Deri Dükkanı

- **Geçmişteki İşlevi:** Bölgenin turistik ve ticari cazibesine katkı sağlayan özel mağaza.
- **Mevcut Durumu:** Yapı ayakta, ancak iç mekân erişimi kısıtlı.
- **AG Potansiyeli:** Mağaza vitrinleri ve ürünleri sanal ortamda yeniden oluşturularak ziyaretçilere interaktif deneyim sunulabilir.

Resim 3 Jasmine Deri Dükkanı

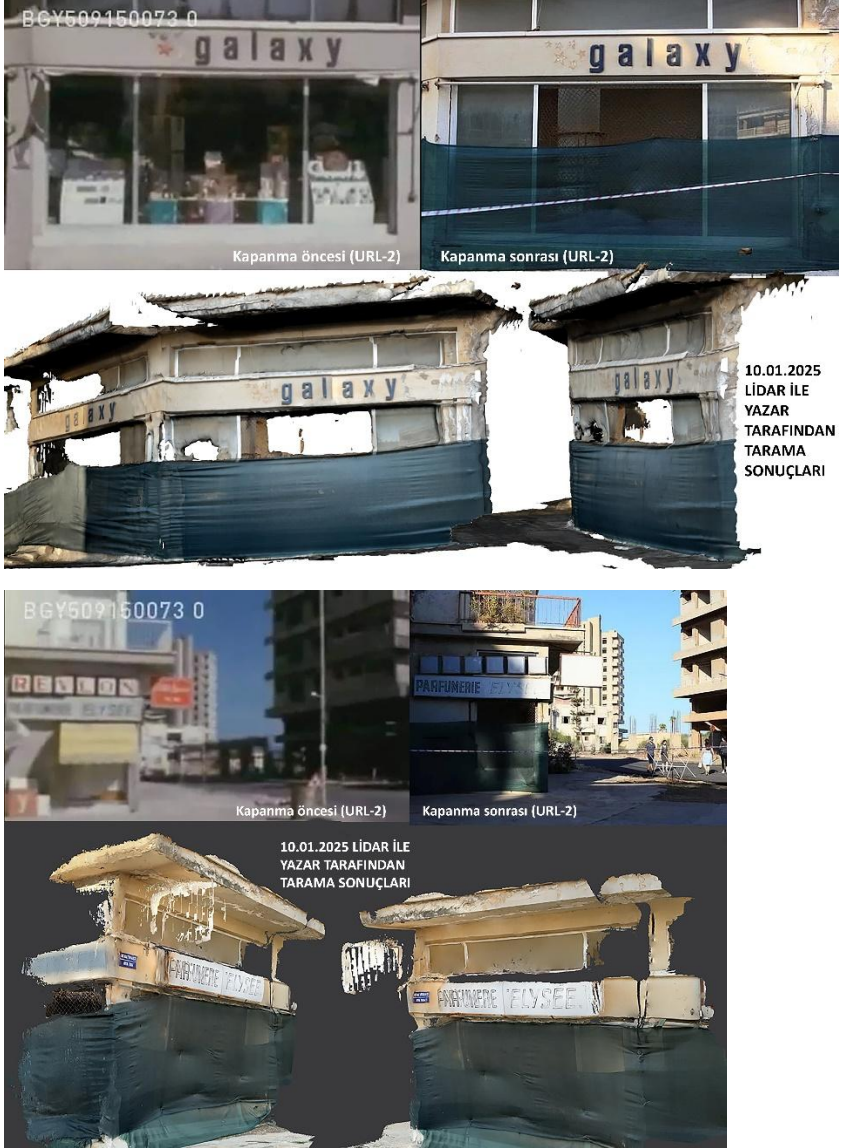
Kaynak: Kişisel Arşiv, 2025 ve (URL-2 2020)

Galaxy Parfümeri & Elysee Parfümeri

- **Geçmişteki İşlevleri:** Kapalı Maraş'ın lüks tüketim ve perakende sektöründeki çeşitliliğini temsil eden iki önemli mağaza.
- **Mevcut Durumları:** Cepheler kısmen korunmuş, iç mekânlara erişim sınırlı.
- **AG Potansiyeli:** İç mekân düzenlemeleri ve ürün çeşitliliği arşiv görselleri ile dijital olarak yeniden yaratılabilir.

Resim 4 Galaxy Parfümeri & Elysee Parfümeri

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2025 ve (URL-2 2020)

Singer Binası

- **Geçmişteki İşlevi:** Bölgenin ticari hayatında önemli yer tutan dikiş makineleri satış noktası.
- **Mevcut Durumu:** İç mekânda, terk edildiği günden beri korunmuş eşyalar mevcut.
- **AG Potansiyeli:** Mevcut eşyalar 3D taramalarla modellenerek, ziyaretçilere zamanın durduğu bir anın sanal deneyimi sunulabilir.

Resim 5 Singer Binası ve Barclays Bankası

10.01.2025 LİDAR İLE
YAZAR TARAFINDAN
TARAMA SONUÇLARI

Kaynak: Kişisel Arşiv, 2025 ve (URL-2 2020)

Barclays Bankası

- **Geçmişteki İşlevi:** 1974 öncesi Maraş'ta faaliyet gösteren 17 banka şubesinden biri.
- **Mevcut Durumu:** Dış cephe kısmen sağlam, iç mekân erişimi kısıtlı.
- **AG Potansiyeli:** Banka salonunun ve kasaların dijital rekonstrüksiyonu ile bölgenin finansal geçmişi ziyaretçilere aktarılabilir.

SWOT Analizi Bulguları

AG teknolojisinin Kapalı Maraş özelinde uygulanmasına yönelik SWOT analizi şu sonuçları ortaya koymuştur:

- **Güçlü Yönler:** Kültürel mirasın görünür kılınması, ziyaretçi deneyiminin artırılması, eğitim ve turizm potansiyelinin gelişmesi.
- **Zayıf Yönler:** Yüksek maliyet, teknolojik altyapı eksiklikleri, uzmanlık gereksinimi.
- **Fırsatlar:** Uluslararası ilgi çekme, yerel ekonomiye katkı, akademik araştırma olanaklarının genişlemesi.
- **Tehditler:** Politik ve hukuki engeller, toplumsal hassasiyetler, yanlış bilgi aktarımı riski.

Dijital Rekonstrüksiyon Potansiyeli

Toplanan veriler, AG teknolojisinin Kapalı Maraş'ta tarihi yapıların dijital rekonstrüksiyonunda etkili şekilde kullanılabileceğini göstermektedir. LiDAR taramaları, eksik alanların arşiv fotoğraflarıyla tamamlanması sayesinde, yapılar gerçeğe yakın bir doğrulukla modellenmiştir. Bu modeller, ziyaretçilere hem fiziksel alanlarda hem de sanal platformlarda sunulabilecek niteliktedir.

Sonuç ve Tartışma

Bulguların Özeti

Bu çalışma, Kapalı Maraş'ın kültürel mirasının korunması ve turizm potansiyelinin yeniden canlandırılması amacıyla artırılmış gerçeklik (AG) teknolojisinin uygulanabilirliğini değerlendirmiştir. Altı temsili yapının saha gözlemleri, fotoğrafik belgeler ve LiDAR taramaları ile incelenmesi sonucunda:

- AG'nin tarihî yapıları görünür kılmada ve geçmişle günümüz arasında bağ kurmada etkili olduğu,
- Ziyaretçi deneyimini zenginleştirecek interaktif içerikler sunabildiği,
- Ancak altyapı, maliyet ve hukuki kısıtlamaların önemli engeller oluşturduğu belirlenmiştir.

Önceki Çalışmalarla Karşılaştırma

Araştırma bulguları, (Han vd. 2013) ve (Tom Dieck vd. 2016) tarafından ortaya konan AG'nin kültürel miras alanlarında ziyaretçi deneyimini artırma potansiyelini doğrulamaktadır. Benzer şekilde, Turizm sektöründe AG'nin bölge çekiciliğini ve ziyaret süresini artıracak olduğu vurgusu (Uzun ve Gözel 2022), Kapalı Maraş örneğinde de geçerli bulunmuştur. Ancak bu çalışmada, politik ve hukuki kısıtlamaların teknolojik uygulamalar üzerindeki etkisi literatürdeki birçok örnekten farklı olarak daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Bu durum, Kapalı Maraş'ın benzersiz sosyo-politik bağlamından kaynaklanmaktadır.

Teorik Katkılar

Çalışma, AG teknolojisinin kültürel miras yönetimindeki rolüne ilişkin üç temel teorik katkı sunmaktadır:

1. **Uygulama Bağlamı Çeşitliliği:** AG'nin yalnızca turistik cazibe oluşturma değil, aynı zamanda politik açıdan hassas

bölgelerde belgeleme ve farkındalık oluşturma aracı olarak kullanılabileceğini göstermektedir.

2. **Entegre Veri Kaynakları:** LiDAR taramaları, arşiv fotoğrafları ve saha gözlemlerinin birlikte kullanılması, kültürel mirasın dijital rekonstrüksiyonunda metodolojik bir model sunmaktadır.
3. **Sosyo-Politik Faktörlerin Rolü:** Teknolojik uygulamaların başarısında yalnızca teknik yeterlilik değil, hukuki ve diplomatik süreçlerin de belirleyici olduğunu ortaya koymaktadır.

Uygulama Çıkarımları

Bulgular, Kapalı Maraş'ın yeniden değerlendirilmesi sürecinde aşağıdaki uygulama önerilerini ortaya koymaktadır:

- **Teknolojik Altyapı:** AG projelerinin sürdürülebilirliği için gerekli donanım, yazılım ve internet altyapısının güçlendirilmesi.
- **İçerik Doğruluğu:** Tarihî içeriklerin, uzmanlar ve arşiv belgeleri ışığında hazırlanarak yanlış bilgi aktarımı riskinin önlenmesi.
- **Ziyaretçi Deneyimi:** Konum tabanlı interaktif uygulamalar ile ziyaretçilere hem sahada hem de sanal ortamda erişim imkânı sunulması.
- **Yerel Katılım:** Projelere yerel halk, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası paydaşların dahil edilmesi.

Sınırlılıklar ve Gelecek Araştırmalar

Bu araştırma, bölgedeki hukuki ve güvenlik kısıtlamaları nedeniyle tüm yapılara tam erişim sağlayamamış; LiDAR taramaları yalnızca erişilebilen mesafelerden yapılabilmektedir. Bu durum, dijital

modellerde bazı eksik alanların arşiv fotoğraflarıyla tamamlanmasını gerektirmiştir.

Gelecek çalışmalar için şu öneriler sunulmaktadır:

- Drone tabanlı fotogrametri ile daha kapsamlı mekânsal veri toplanması,
- Ziyaretçi deneyimi üzerine kullanıcı testleri ve memnuniyet analizleri yapılması,
- AG uygulamalarının yerel ekonomi ve sosyo-kültürel etki analizlerinin gerçekleştirilmesi.

Kaynakça

Azuma, R. T. 1997. “A Survey of Augmented Reality”. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments* 6(4):355–85. doi: <https://doi.org/10.1162/pres.1997.6.4.355>.

Han, Jong-Gil, Kyoung-Wook Park, Kyeong-Jin Ban, ve Eung-Kon Kim. 2013. “Cultural Heritage Sites Visualization System Based on Outdoor Augmented Reality”. *AASRI Procedia* 4:64–71. doi: 10.1016/j.aasri.2013.10.011.

Milgram, P., ve F. Kishino. 1994. “A Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays”. E77-D(12):1–15.

Sürücü, Onur, ve Mehmet Emin Başar. 2016. “Kültürel Mirası Korumada Bir Farkındalık Aracı Olarak Sanal Gerçeklik”. 4(1):13–26.

Tom Dieck, M. Claudia, Timothy Jung, ve Dai-In Han. 2016. “Mapping requirements for the wearable smart glasses augmented reality museum application”. *Journal of Hospitality and Tourism Technology* 7(3):230–53. doi: 10.1108/JHTT-09-2015-0036.

Ünal, Faruk Can. 2013. “Artırılmış Gerçeklik Teknolojisinin Kullanımıyla Mimarlık Rehberi; Eindhoven Kenti Üzerinden Değerlendirilmesi”. İstanbul Teknik Üniversitesi.

URL-1. 2025. “URL-1”. Tarihinde (https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Buffer_Zone_in_Cyprus).

URL-2. 2020. “No Title”. Tarihinde (https://www.reddit.com/r/europe/comments/jeo9ox/pictures_of_the_cypriot_ghost_city_of_famagusta/?rdt=58296).

Uzun, Yusuf, ve Osman Gözel. 2022. “Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının Kültürel Miras Alanlarına Etkisi The Effect of Augmented Reality Applications on Cultural Heritage Sites”.

Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi 33:280–84. doi: 10.31590/ejosat.1021825.

Yovcheva, Zornitza, Dimitrios Buhalis, ve Christos Gatzidis. 2013. “Engineering Augmented Tourism Experiences BT - Information and Communication Technologies in Tourism 2013”. Ss. 24–35 içinde, editör L. Cantoni ve Z. (Phil) Xiang. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

